

KRÓNIKA

A XXII. Partiumi Honismereti Konferencia

A Partiumi és Bánsági Műemlékvédő és Emlékhely Társaság 2016. szeptember 9–11. között szervezte meg Szatmárnémetin a XXII. honismereti konferenciáját, a Hám János Katolikus Teológiai Líceum Szent Alajos Konviktus könyvtártermében. A konferencián kilencvenen vettek részt.

Az ünnepélyes megnyitót a *Szózat* elénélklésével kezdődött. Ezt követően ökumenikus áhítatot tartott Schönberger Jenő római katolikus püspök és Kovács Sándor református esperes. A résztvevőket köszöntötte Dukrét Géza elnök, Gaal György, a Kelemen Lajos Műemlékvédő Társaság elnöke, dr. Wanek Ferenc, az Erdélyi Múzeum-Egyesület választmányi tagja, Ráday Mihály, a Város- és Faluvédők Szövetségének elnöke, Révész Gizella, a Határon Túli Magyar Emlékhelyekért Alapítvány elnöke, Muzsnay Árpád, az EMKE főtanácsosa, dr. Görög István ezredes, a Pákozdi Katonai Emlékpark vezetője, dr. Dénes Zoltán kanonok. A konferenciát megtisztelte jelenlétével Széphegyi László, a Város- és Faluvédők Szövetségének alelnöke, dr. Flóris István, az isaszegi Határon Túli Magyar Emlékhelyekért Alapítvány alapítója, dr. Tóth Sándor ezredes, a Honismereti Szövetség Nyíregyházi Szervezetének elnöke, Erdei D. István, Szatmár megye parlamenti képviselője, Dukrét Lajos, az Erdélyi Kárpát Egyesület Háromszéki Osztályának elnöke, Szekernyés János temesvári helytörténész.

A köszöntések után átadtuk az idei *Fényes Elek-díjakat*: Miskolczi Lajos, nagyvárad helytörténész és Olasz Angéla, aradi tanárnő kapta meg. Mivel Veres-Kovács Attila lelkipásztor nem tudott jelen lenni, így szeptember 18-án vette át az olasz református templomban. Emléklapot kapott Fazekas Loránd és Bara István, akik kivették részüket a szervezésben.

A konferencia témái a következők voltak: Száz éve tört ki a Nagy Háború; Nagy személyiségeink emlékezete; Pusztuló műemlékeink.

Az első előadást dr. Görög István ezredes, a Pákozd Katonai Emlékpark parancsnoka, a Nagy Háború emlékeinek ápolásáról tartotta, egybekötve egy kiállítás megnyitásával.

Ezután tisztújító közgyűlés következett. Dukrét Géza elnök egy beszámolót tartott, amelyben a 2011–2016 közötti öt év legfontosabb eseményeit ismertette. A hozzászólások után a tisztújítás következett. A választás eredménye a következő volt: elnök Dukrét Géza, Nagyvárad, alelnök Kiss Kálmán, Túrterebes, ifjúsági alelnök Mihálka Nándor, Nagyvárad, titkár Kiss Anna-Mária, Nagyvárad.

Délután a következő előadások hangzottak el: dr. Tóth Sándor ezredes (Nyíregyháza) a szatmári 12. honvéd gyalogezredről érkezett. Tóth Géza Ivor a szatmári iparos oktatásról beszélt, majd Guttman Szabolcs és Kulcsár András kolozsvári építészmérnökök a szatmárnémeti Iparosotthon restaurálását ismertették. Ezt követően a jelenlévők meglátogatták a restaurált Iparosotthont. Visszatérve, dr. Wanek Ferenc (Kolozsvár) Benedek Zoltán nagykárolyi földrajtanárt mutatta be mint földtankutatót. Nagy István (Pécska) az első világháború pécskai veszteségeiről beszélt. Könyvbemutató következett, amelyben Szilágyi Andrea Érmihályfalva monográfiáját ismertette, *Emlékl, hogy emlékezz* címen. Fazekas Loránd (Szatmárnémeti) Kiss Gedeonról tartott előadást, aki a XIX. században Szatmárnémeti főkapitánya volt, akinek közéleti tevékenységéért, a városért végzett önfeláldozásáért szobrot állított a város. Csirák Csaba (Szatmárnémeti) *A Nagy Háborúban nem hallgattak a múzsák* címen az akkori színházi életet mutatta be.

Vacsora után sétát szerveztek a központ megismerésére.

Szombaton megérkezett a *Podmaniczky-díjas* Kósa Pál, a *Várak, kastélyok, templomok* folyóirat főszerkesztője, Dáné Tibor Kálmán, a *Művelődés* folyóirat főszerkesztője, akik több mint száz folyóiratot hoztak ajándékba, valamint Széman Péter, az EMKE országos elnöke.

Szombaton délelőtt a következő előadások hangzottak el: Olasz Angéla (Arad): *225 éve született Széchenyi István, a legnagyobb magyar*; Bélfenyéri Tamás (Fugyivásárhely) a száz éve született Jakó Zsigmond akadémikus életét és munkásságát ismertette, Kiss Kálmán (Túrterebes) Csúry Bálint nyelv-járáskutató, az MTA tagjának hagyatékáról érkezett, amely az egyetemes magyarság kincsesbányája,

dr. Csorba Csaba (Sátoraljaújhely) a gyulai vár 1566-os ostromát mutatta be, *A Partium veszedelme a XVI. század közepén* címen.

Közben megérkezett Magyarország Kolozsvári Főkonzulátusáról Korsós Tamás konzul, aki szeretettel köszöntötte a konferenciát, sok sikert kívánva. Ezután Kupán Árpád (Nagyvárad) Jakabffy Elemér életének szatmári vonatkozásait ismertette. Dr. Vajda Sándor (Borosjenő) *Petőfinek, a haza csillagának Zoltán fia* című előadásából érdekes adatokat tudtunk meg. Dáné Tibor Kálmán, a *Művelődés* folyóirat főszerkesztője ismertette a lap célkitűzéseit, feladatait, elképzeléseit a jövőről, elvárásait a helytörténészekkel szemben. Dukrét Géza (Nagyvárad) az erdélyi magyar értéktárral kapcsolatos célkitűzéseket és feladatokat ismertette.

Délután Pásztai Ottó (Nagyvárad) beszélt a katolikus legényegyletről, a Kolping családról. Deák József (Borossebes) a Jagellók korát mutatta be Magyarországon. Egy második kiállítás gazdagította a konferenciát: *A zsidókorzó a mai Szatmárnémeti élő emlékezete* címen, amelyet Lucian Sabău Trifu, a kiállítás összeállítója nyitott meg. Ezután Vallasek István (Kolozsvár) Heller László gépészmérnök, felhalálói életét és munkásságát, Makai Zoltán (Nagyvárad) a gyógyszerész Penkert család történetét ismertette.

Vasárnap a résztvevők Szatmár megye északkeleti részének műemlékeivel ismerkedtek. Túrterebesen a Perényi-kastélyt, a református és a római katolikus templomokat látogatták meg. Kisbáonyban gyönyörködtek a református templom kazettás mennyezetében. Halmiban megtekintették a hatalmas boltíves református templomot, Kökényesden a római katolikus templomot. Itt egy rendkívül gazdag falumúzeumot néztek meg, amelynek anyagát a helyi iskola tanulói, tagtársunk, Fazekas Loránd tanár vezetésével gyűjtötték össze. Sárközújlakon a késő gótikus stílusban épült református templomot láto-gatták meg, amely mellett egy fa harangláb is látható. Ebéd után Egriben, Csúry Bálint falujában tekin-tették meg a XV. században épült református templomot.

A konferenciát támogatta a Bethlen Gábor Alapkezelő Zrt., a Szatmár Megyei Tanács, a Királyhágómelléki Református Egyházkerület, a Szatmári Római Katolikus Püspökség, a Romániai Magyar Demokrata Szövetség és Communitas Alapítvány.

Dukrét Géza

Rákóczi-emlékfás községek találkozója Romhányban

Történelmi személyiségeink közül kétségkívül Rákóczi Ferenc emlékezetének legtöbb nyomával találkozunk. Nem véletlen, hogy hazánk háromezerkétszáz településéből mintegy háromezerben szerepel a neve a köztetek elnevezésében.

A szabadságharc és a vezérlő fejedelem emlékezetét számos helyen őrzi egy-egy famatuzsálem, melyek többnyire valóban olyan idők már, hogy ténylegesen találkozhattak volna történelmünk kiemelkedő vezérével. Mindegyikhez fűződik egy monda, többnyire azt mesélve, hogy a nagyságos fejedelem alatta ült, mikor a csatát irányította, vagy ide kötötte lovát, mikor megpihent árnyas lombja alatt. Az is tény persze, hogy olyan településeken is őrzik ily módon az emléket, ahol tudjuk, hogy sosem járt seregei élén. A legendák azonban akkor is szépek és fontosak számunkra, ha nem teljes mértékben felelnek meg a történelmi valóságnak. Akkor is ráirányítják a figyelmet nemzetünk történetének fontos eseményeire, éltetik bennünk a hazaszeretetet.

Romhány egy kis falu Nyugat-Nógrádban. Nevének hallatán azonban sokakban felrémlik a szabadságharc utolsó csatájának története. Az 1710. január 22-én vívott romhányi ütközetben, mely alkalommal a kurucokat II. Rákóczi Ferenc és Bercsényi Miklós vezette, Heister Sigbert császári tábornok visszaverte. Ekkor esett el Babocsay Ferenc kuruc dandárnok, de a császáriak is súlyos veszteséget szenvedtek. A csata azonban a kurucokra nézve mégis elveszett, amit Rákóczi emlékirataiban tisztjei hibáinak tudott be. Rákóczi Ferenc sátra állítólag a község határában, egy terebélyes mogyorófa alatt állt. Más források szerint Rákóczi a mostani Kétbodony községhez tartozó, s egykor Hanzély Béla kertjében álló dombról nézte végig a harcot. A falu határában azonban még ma is megvan ez a török-mogyorófa, s az utódok ma is kegyelettel őrzik, óvják.

A település legfőbb ismerője, honszerető mindentudója, Hajdú István tanár úr kezdeményezése nyomán született meg az elhatározás: találkozóra kellene hívni azokat a településeket, melyek hasonló módon ápolják Rákóczi emlékét. Az ötletet tett követte, s 2016 októberében tizenöt település kapott meghívást Romhányba. Legtöbbjük el is fogadta a szíves invitálást, s így kerekedett ki egy egész napos gazdag programmal eltöltött nap a szabadságharc utolsó csatája helyszínén.

A Rákóczi-fa Romhány határában (A szerző felvétele)

A találkozó a polgármesteri hivatal melletti emlékparkban, Rákóczi szobra mellett kezdődött. Vezér Attila polgármester köszöntötte a messze földről érkező küldötségeket. „Fát ültetni olyan, mint egy imádság: kapcsolat a természettel és a teremtővel” – mondotta. Egy fát sohasem magának ültet az ember, s ez alkalommal határozottan igaz, hogy sokkal inkább a múltra emlékezve, a jövő számára.

Megszólinta a Rákóczi-harang is. Messze csengő hangja zengte a feliratát: „Isten adj hazánk fölött tiszta, fénylő, kék eget!” A harang szava vezette fel a Romhányi Dalárda kuruc indulóit.

Köszöntőt mondott Balla Mihály országgyűlési képviselő úr is. Beszédében – köszöntve a kezdeményezést – kiemelte, hogy a legendáink elképzelhetetlenek a fa-szimbólum nélkül. Gondolhatunk az égig érő fára, mely gyökereiben az ősök tisztelete jelenik meg, a törzse mai korunkat jelképezi, a lombozata pedig az utódok büszkesége. Kapcsolat az alsó világ, a jelen és az égiek között. Kedves színfoltja volt az ünnepségnek, hogy a romhányi iskolások most is igazolták, számukra fontos feladat, hogy Rákóczi nagyságát megismerjék. Egy-egy rajzzal, festménnyel mutatták be a találkozó résztvevőinek Rákóczi-fáit.

A díszlövészek után a találkozó résztvevői – ez alkalommal nem lóhátra, hanem – vonatra szálltak, s végigjárták a település nevezetességeit, melyek közül több látnivaló is Rákóczi emlékét hordozza. Elsőként a csatamezőt keresték fel, ahol egy nyolc méter magas obeliszk jelzi a nevezetes helyszínt. A falu főutcája vezet oda, melyet ki másról nevezhettek volna el, ha nem Rákóczi Ferencről? A csatamezőn

Az iskolások is készültek a nagy ünnepre (A szerző felvétele)

az 1932-ben emelt emlékmű tetején turulmadár tárja ki szárnyait. Oldalán Rákóczi és Károlyi Sándor kuruc fővezér domborművű képmásai tekinthetők meg. A csatában elesett 93 svéd, lengyel és francia katonára is emléktábla emlékeztet. Az emlékmű alkotója Munka (Magos) Dezső volt. A csatamezővel átellenben magasodik a Vér-hegy, hol a hagyomány szerint a csatában elhunyt kuruc harcosok nyertek örök nyugodalmat.

Természetesen nem maradhatott ki a kirándulás során a Rákóczi-fa felkeresése sem. A faóriás alatt bőven gyűjthetett az arra járó ma is az apró mogyorótermésből. A fához több legendaváltozat is fűződik. Az egyik szerint a fejedelem már száműzetéséből küldte a csemetét, hogy ültessék el a szabadságharc emlékeztetőre. A fa nagy tiszteletnek örvend ma is, s vannak, akik állítják, érdekessége az, hogy bármely irányból nézzük is, beelátható lomkoronájába a nagy Magyarország sziluettje.

A látóvalók sorában – bár egy másik szabadságharc jeles képviselője volt – szót kellett ejteni a falu jeles szülöttjéről, Bereczki Mátéről, a márciusi ifjak egyikéről, az 1848–49-es szabadságharc jeles képviselőjéről, a neves gyümölcsnemesítőről is.

A program a művelődési házban folytatódott, ahol bemutatkoztak a „Rákóczi-fa” települések. Bemutatták településeiket, elmondták a büszkeségükhöz fűződő legendákat. A rendezvény védnökeként Semjén Zsolt miniszterelnök-helyettest kérték fel. Személyesen azonban nem tudott megjelenni Romhányban, ám egy levélben üdvözölte a kezdeményezést, s köszöntötte a program résztvevőit.

Hajdú István és csapata fát ültet (A szerző felvétele)

Köszöntőt mondott Martényi Árpád, a Rákóczi Szövetség alelnöke is. „*Ha Kossuth nem adta volna Széchenyinek a legnagyobb magyar címet, akkor Rákóczinak kellene azt adnunk*” – mondotta. A szabadságharc jelentőségéről szólva kifejtette azt is, hogy ha nincs ez a nyolc évig tartó szabadságharc, akkor ma Magyarország sincs.

A programsor délelőtti részét dr. Szanyi Zsolt, a Kertészeti Egyetem NÉBIH munkatársának a középkori Magyarország főúri családjainak kertészeti szokásairól szóló érdekes előadása zárta.

Délután minden küldöttség ásót ragadott, s elültetett egy-egy fát. Olyan fajtákat hoztak, mint amilyen az otthoni Rákóczi-fájuk. Még az elültetésükkel kialakult, s Müller Krisztina tájépítész tervei szerint megvalósult emlékpark helyszíne is szimbolikus jelentésű: a templomtól a temetőig húzódik, s ily módon a születéstől a halálig tartó életutat jelképezi. A tervek szerint a hagyomány folytatódik. Az is valószínű, hogy a kezdeményezés tovább fog bővülni, hiszen a témában bújvárkodó újabb és újabb településeket és legendákat fedezhet fel. Az elképzelés szerint minden évben más és más helyszínt választanak a hasonló találkozóhoz, s minden helyszínen megvalósítanak egy-egy hasonló emlékparkot. Hogy századok múltával is legyen hová zarándokolnunk, ha a szabadságharc dicsőségére és jelentőségére akarunk emlékezni.

Végh József

A XV. Civil Akadémia a Felvidéken

2016. november 3–6. között szervezték meg a XV. Civil Akadémiát a szlovákiai Felvidéken, az Alsó-Garam és a Duna mentén, Komáromig. A Civil Akadémia célja a Kárpát-medence legjobban működő magyar civil egyesületek vezetőinek tapasztalatszerése a különböző országok szöványmagyságával és civil szervezeteivel. Fontos e szervezetek megismerése, biztatása, támogatása, fennmaradásuk érdekében. Tizenöt év alatt körbejártuk a Kárpát-medencét: voltunk Erdélyben, a szerbiai Vajdaságban, Bosznia-Hercegovinában, Horvátországban, Szlovéniában, Kárpátalján, a Felvidéken, a csehországi Brünbnben. Most újra a Felvidék csodálatos népi szokásait, épített örökségét tanulmányoztuk. Közben több településen találkoztunk az igazi hazaszeretettel, amelyből mi is erőt merítettünk. Hisz e rendezvény egyben feltöltődés, kikapcsolódás számunkra is, egy egész évi megfeszített munka után.

A rendezvény háziasszonya Dániel Erzsébet volt, a LIMES–ANAVUM Regionális Honismereti Társulás, valamint a Csemadok Nánai Alapszervezetének elnöke, aki vállalta az anyagi alapok megszerzését és a szervezést. Hét ország képviselője volt jelen: Bosznia-Hercegovina (Muratovity Irma és Vég Zoltán Szarajevóból), Csehország (Fazekas Mónika Brünnből), Horvátország (Ferenc László és Giber János Eszékről, Tomasik Deák Korina Hercegszöllősről), Románia (Balázs Zoltán Erkedről, Dukrét Géza és dr. Fleisz János Nagyváradról, Khell Levente Aradról, Széman Péter és Széman Rózsa Szilágysomlyóról), Szerbia (Krizsán Vilmos és Velez Teodóra Adáról), Szlovákia (Dániel Erzsébet Nánáról) civil egyesületeinek képviselői, valamint az akadémiák főszerzője, Romhányi András (Magyarország), a Magyar Kollégium vezetője, összesen 16-an.

Csütörtök délután Búcsra értünk, ahol az Emese Vendégházban már várt minket Szobi Eszter tanító néni, itteni házigazdánk. Búcs (szlovákul: Búč) község a Nyitrai kerület Komáromi járásában fekszik. A falu elsősorban szőlőtermesztéséről ismert. A mai falu helyén a honfoglalás után valószínűleg Bulcsú vezér szállásterülete volt, a falu innen kapta nevét. A falut 1208-ban említik először, amikor birtokosa, János esztergomi érsek a falut az esztergomi káptalannak adja. 1212-ben Bulchu néven említik. Temploma már a XIII. század elején állt. Református temploma 1784-ben épült klasszicista stílusban. Modern katolikus temploma a 2000-es években épült. A mai faluház melletti dombon bencés kolostor volt egykor. A reformáció terjedése következtében Búcs lakóinak többsége is az új vallás hívei lettek. 2011-ben 1190 lakosából 1084 magyar.

Miután elfoglaltuk szállásunkat, Szobi Eszter elvitt minket a Felvidéki Népviselet Babacsaládok Házába, amely egy csodálatos múzeum. Több száz baba fel van öltöztetve a Felvidék 11 néprajzi tájegységének, és közel 50 magyar község népviseletével. Egész családok viseletét mutatják be. E fantasztikus gyűjteményt Szobi Eszter és férje, Kálmán hozták létre sok-sok segítővel a településekről. Az első kiállítást 2010. május 3-án nyitották meg. A múzeum alapítója a Kultúráért és Turizmusért Társulás, melynek elnöke Szobiné Kerekes Eszter. Este összegyűltünk a vendégház kándlóval ellátott társalgójában, ahol mindenki beszámolt az elmúlt év eseményeiről, tevékenységeiről.

A második napon Párkányban jártunk, ahol a helyi múzeum vezetője, Juhász Gyula ismertette a kisváros történetét. Párkány (Štúrovo), város a Nyitrai kerület Érsekújvári járásában, Esztergommal átellenben, a Duna bal partján fekszik. A települést a török idők előtt Kakath, majd Parkan néven is említik. A Kakath név a kakas főnévből származik. 1948-ban a szlovák nemzeti mozgalom vezetőjéről, Lúdivit Štúrról szlovákul Štúrovonak nevezték el – jóllehet Stúr Lajos sohasem járt Párkányban. A garamszentbenedeki apátság 1075-ből származó – I. Géza király által kiadott – alapítólevele az első középkori írásos emlék, amely a helyet Kakath néven említette. Helyi hagyomány szerint 1546-tól, tehát a török hódoltság kezdetétől tartanak vásárokat. 1724-ben vásártartási kiváltságlevelet kapott III. Károlytól, amely évi négy országos vásárt biztosított. Az 1895-ben átadott Mária Valéria híd által Párkány igazi, nagy forgalmú közlekedési csomóponttá vált. A híd változást hozott a város életébe, az Esztergommal való egymásra utaltság számtalan lehetőséget nyitott mindkét város és környéke számára. A trianoni békeszerződésig Esztergom vármegye Párkányi járásának székhelye volt. 2011-ben 10 919 lakosából 6624 magyar. Múzeumlátogatás után kimentünk a Duna-partra, szemben az esztergomi bazilikával. Közös fényképet készítettünk e csodálatos panorámával.

Következő állomásunk Bény volt. Bény (Biňa) község, a Nyitrai kerület Érsekújvári járásában a Garam jobb partján fekszik. Hont fiának, Bénynek I. István a Garam mellett 10 ekényi földet adott. Első okleveles említése 1135-ből származik, Byn alakban. A román stílusú, Szűz Mária tiszteletére szentelt, kéttornyú premontrai apátsági templom 1217 körül épült. Később gótikus, majd 1722-ben barokk stílusban építették át. Scitovszky hercegprímás 1862-ben régi fényében állíttatta helyre, de 1945-ben újabb károkat szenvedett. A műemléket Koczka Gyula helytörténész mutatta be. Említést érdemel a XII. századi, a Tizenkét apostol tiszteletére szentelt körtemplom, amely az apátsági templom előtt áll. Ilyen épületegyüttest találmunk még Szepesmindszenten és Jákon, valamint több előfordulása maradt fenn Európában is. Legismertebb a firenzei és a pisai dóm, az előtte álló rotundával, amit keresztelőkápolnaként említenek. Egykor ezek a körtemplomok voltak a helység parókiai templomai. 2011-ben 1464 lakosából 1211 magyar. Nem mindennapi népviselete a *kurtaszoknya*.

Oroszka (más néven Kisorozsi, szlovákul Pohronský Ruskov, korábban Oroska) község, a Nyitrai kerület Lévai járásában, Lévától 33 km-re délre, a Garam jobb partján található. 2011-ben 1286 lakosából 720 magyar. A település látványossága a Hadtörténeti Magánmúzeum. Zsákovics László nagy szeretettel mesél róla: Az Alsó-Garam mente területén 1944 karácsonyától 1945 húsvétjáig állt a front mintegy 3 hónapon át. Gyermekkorában szívesen hallgatta az idős emberek emlékezéseit a harcok menetéről. A háború idejéből származó relikviákat gyermekkorától gyűjtötte, több mint 30 esztendőn át. A Szlovákiában egyedülálló intézmény 2008-ban alakult meg. Jelenleg a kiállított anyag 900 négyzetmé-

teren kapott helyet. A múzeum kiállítóhelyiségeiben tematikailag, országok szerint vannak elhelyezve a tárgyak. A látlat gerincét a hadszíntéri kutatások során előkerült hadianyag alkotja. Ennek a legnagyobb része a Garam mentén használt legkülönbözőbb fegyverek. A fegyverek száma jelenleg 275 darabot tesz ki. A lőfegyverek és azok kellékei mellett repülőgéproncsok darabjai és más hadászati járművek is megtalálhatóak. A múzeum egyik látványossága egy működőképes szovjet gyártmányú T34/85 sz. tank. A látlat értékes részét képezi az a panoptikum, amely a környéken harcoló hadseregek életét mutatja be. A látogató itt meglelheti a magyar, szovjet, német, angol és amerikai katonák egyenruháit, és azok elengedhetetlen kellékeit is. A múzeum látogatói nem maradnak éhesek, hiszen kísérő szolgáltatásként disznótoros ebéddel is várják az előre bejelentkezett csoportokat. Mi is itt ebédtünk meg.

Ipolyszakálloson, a A Natur Products mézüzemben Németh Árpád igazgató fogadott minket. Bemutatta az üzem üzletét, ahol számtalan mézből és mézzel készült árut forgalmaztak, majd bemutatta az üzemet termelés közben. A mézüzem 1997-ben alakult. Fő tevékenységi köre a méz felvásárlása és feldolgozása, annak kiszerezése és értékesítése belföldi és külföldi piacokon. A cég profilja: reggeliző méz-ek, mézes lekvárok, mézborok és mézes csokoládék gyártása. Mintegy 20 alkalmazottat foglalkoztat. Évente közel 2000 tonna mézet dolgoz fel, különböző kiszerezésekben. Ezután saját vendéglőjében megkóstoltuk a híres mézbort és a juhtúrós galuskát, a sztrapacskát.

Kisgyarmat neve az ősi magyar Gyarmat törzsnévből ered. A település már 1135-ben a bozói prépostság alapítólevelében szerepel, Garmoth alakban. 2011-ben 451 lakosából 398 magyar. Jelentős a népi építészete és népviselete. Itt találkoztunk először a *kurtaszoknyás* népviselettel, amely az Alsó-Garam mente népviseleti csoportjába tartozik, Kéménd, Bart, Bény, Garampáld és Kőhídigyarmat községekkel együtt. Hasonló népviseletet csak Izsán hordtak, ezért szinte páratlan. A nők öltözéke: csörgős piros bőrcsizma, fodros ingujj, az ingujjakon szalaggal. Nyakukban szalagból nyakraalót és többsoros ezüstgombot, kendőt, s az alkalomnak megfelelően ünnepi *nyecces* kendőt hordtak. Jellegzetessége volt a hosszú derék, mivel a szoknyát csípő alatt viselték, tehát nem a csípő, hanem a pruszlikra erősített kb. 3 cm vastagságú *poffándli* tartotta. Mészáros Júlia és társa egy 1849-től őrzött ruhát mutattak be: gyönyörű volt a menyasszonyi ruha és a párta, „*a rezgős tornyos koszorú*”. Ezután helyi készítésű, több fajta rétesrel kínálták meg a vendégeket.

Nánán a kultúrotthonban vártak minket a helyi Csemadok-alapszervezet tagjai. Nána község a Nyitrai kerületben, az Érsekújvári járásban, Párkánytól 2 km-re fekszik. A települést 1157-ben II. Géza király oklevelében említik először, amelyben az esztergomi érsekségnek sóvám szedésére jogot adományoz. A XIV. századig a Nána-Beszter család, 1347-től az esztergomi káptalan birtoka. 2011-ben 1180 lakosából 831 magyar. Nánán könyvtár, Csemadok-alapszervezet, színjátszó- és éneklőcsoport, valamint nyugdíjasklub is működik. A Nánai Színjátszó Csoportot 1996-ban alapították. Fellépéseiket számos díjjal jutalmazták. Itt született 1946-ban Dániel Erzsébet népművelő, néprajzi gyűjtő. Érkezésünkkor Molnár Dezső polgármester vendéglátással és szerény ajándékkal fogadott minket.

Másnap Komárom nevezetességeit Litomericzky Nándor építész mutatta be. Komárom (Komárno), a Nyitrai kerület Komáromi járásában, a Csallóköz délkeleti csücskében, a Duna és a Vág-Duna összefolyásánál fekszik. Nevezik még Révkomáromnak is, hogy megkülönböztessék az egykori déli városrészről, amely ma Komárom néven önálló település Magyarországon. Komárom járási székhely, és a Nyitrai kerület harmadik legnépesebb városa, Nyitra és Érsekújvár után. A szlovákiai magyarság legfontosabb kulturális és politikai központja. A város fontos gépipari (hajógyártási) központ, valamint forgalmas dunai árukikötő volt még a közelmúltban is. A magyarországi Komárommal közúton az Erzsébet híd, vasúton a Komáromi vasúti összekötő híd kapcsolja össze.

Komárom városát a honfoglalás után, a XI. században alapították. A Magyar Királyság idejében Komárom vármegye székhelye volt, a városi rangot 1265. április 1-jén kapta meg. A város a török hódoltság idején végvár volt, az 1594-es sikertelen török ostrom után kezdődött meg a komáromi erődrendszer kiépítése. Az erődök ezután fontos szerepet játszottak az 1848–49-es szabadságharcban is, amely során három ütközetre is sor került a Habsburg Birodalom és Magyarország csapatai között. Az első világháború után az újonnan megalapított Csehszlovákia határát a Duna folyása közepén húzták meg, ezzel elválasztva a város északi és déli részét. A város fejlődése csak az iparosítás révén gyorsult fel.

Komárom legfőbb nevezetessége a várost körülölelő erődrendszer, amely szerepel az UNESCO világörökségi javaslati listáján. A városnak 1606-ban református kollégiuma, 1649-ben katolikus gimnáziuma létesült. Itt született 1825-ben Jókai Mór. Komárom 2004 óta egyetemi város. Itt alapították meg az első szlovákiai magyar nyelvű egyetemet, a Selye János Egyetemet. Az 1991-es népszámláláskor 37 370 lakosából 23 753 magyar (63,5%), ugyanekkor 16 678 római katolikus (44,6%), 3153 református (8,4%) és 1391 evangélikus (3,7%) élt a városban.

Litomiczky Nándor a felvidéki magyar építészet egyik legjelentősebb alakja. Művei mindenütt megtalálhatók a régió városaiban. Nevéhez fűződik a komáromi Európai-udvar tervezése és felépítése, melynek létrehozása rámutat az európai kultúra közös gyökereire. A tér egyes épületei az európai tájegységek széles palettájának építészeti jegyeit viselik magukon, stilizált formában. A korábbi korok itt található építészeti emlékeivel együtt az új tér színes egységet alkot, és az idők folyamán megsemmisült hiányzó középkori tér hangulatát idézi. Egyetlen nézőpontból sem tekinthető át az egész tér. Ahhoz, hogy az egész térrendszert be tudjuk fogni, az épületegyüttest körbe kell járnunk. Csodálatosan szép.

Iza (Iza) község a Nyitrai kerületben, a Komáromi járásban, Komáromtól 8 km-re keletre, a Duna bal partján fekszik. Az első írásos emlék a községről 1172-ből származik (Villa Esu), amikor az itteni szőlősöket emlegetik. Majd 1268-ban mint a komáromi vár tartozékát említik Iza néven. 1276-tól a halászati jogokat a margitszigeti klarisszák birtokolták. Ez az okmány említi a vízfogást is, amelyről a falu később is híres volt. 2011-ben 1643 lakosából 1066 magyar. 2013-ban római kori és néprajzi múzeum nyílt a faluban. Az épületet Litomiczky Nándor tervezte. Az intézményt Tóth Kurucz Mária ismertette. A falu régebben egyedi népviselettel rendelkezett: a női viselet fontos darabjai voltak a *pintő*, a rakott szoknya, a *lipityő* és a kontykendő, a férfiaké pedig a bőszárú vászongatyá és a fekete posztóka-lap. Majd a faluhoz közel álló Bokros-tanyán ebédeltünk. Tulajdonosa, Sámson Gizella bemutatta az izsai Búzavirág folklorcsoportot. A kurtaszoknyába öltözött hármas szívbe markoló népdalműsort mutatott be. Gizella igazi hazaszeretetet kifejező versei mélyen hatottak ránk.

Kétnapos programunk a muzslai Zalaba pincében megszervezett borkostolóval zárult. Visszatérve szálláshelyünkre, a vendégház társalgójában megtartottuk a hagyományos esti beszámolót. Mindenki elmondta benyomásait és véleményét az elmúlt három napról. Itt is meggyőződhattünk az itteni magyarság szívósságáról, összetartásáról, életszeretetről. Köszönetet mondtunk Dániel Erzsébetnek e kitűnő szervezésért. Bár az idő rövid, mégis nagyon változatos és tanulságos volt. Megállapítottuk, hogy társaságunk még jobban összeforrt, bár különböző országokból jöttünk, mégis egy családot alkotunk.

Dukrét Géza

Szirk Miklós emlékezete Makón

Eperjessy Kálmán szerint Szirk Miklós (1781–1853) ifjúságáról alig tudunk valamit. A család őse a XVIII. század első évtizedeiben költözött Makóra. Apja gazdálkodó, anyja Kovács Katalin. Kilencc gyermekük született, köztük hat fiú. A tudomány első elemeit Szabó Ferenc praecoptortól tanulta, majd Debrecenbe került, könyvének több helye e föltevést valószínűvé teszi. 1808–1809-ben Göttingában teológiai hallgató volt. Ekkor készült egyetlen ismert arcképe. Anyagi javakra nem törekedett, kedvenc mondása: „*Soha életemben nem volt 100 forintom egy rakáson, hanem amire kellett, arra mindig volt.*”

Tanulmányai befejezése után két évig Feketegyarmaton lelkészkedett. Azután Doboz község választotta prédikátorává, majd pedig 1817-ben szülővárosa hívta, ahol 12 éven át paptársával együtt példás egyetértésben működött egyháza javára. Szikszai Benjámint halála után, 1828-ban ő lett Makó város első prédikátora, és viselte e tisztséget 1853-ban bekövetkezett haláláig. A nagy felkészültségű és szimpatikus személyiségű pap gyorsan emelkedett pályáján. 1829-ben már Csanád vármegye táblabírája volt. Visszautasított minden kitüntetést. Csupán egyházának és szülővárosának kívánt élni.

Boldog családi életet élt Soós Lídiával, egy szentesi földbirtokos leányával. Házasságukból 12 gyermek: 4 fiú és 8 leány született. Miklós fia életének 20. évében, debreceni teológus korában halt meg. Őt gyermeke ért el magasabb kort: Lídia, Viktória, Gábor, Róza és Eszter.

Szirk Miklós hosszú papi munkásságának eredményei: az egyház szellemi és anyagi vezetésének biztos alapokra helyezése, a tűzvész után még szükséges építkezések folytatása és befejezése, az oktatásnak megfelelő színvonalra emelése, az egyházi levéltár rendezése és feldolgozása. Más felekezetekkel szemben nem volt türelmetlen, munkássága mindenütt tekintélyt biztosított számára. Állandóan olvasott és tanult. Könyvtárában debreceni és göttingai könyvein kívül több magyar és latin nyelvű munka volt. Feljegyzéseket készített városa és egyháza múltjával kapcsolatban. Régi históriák, oklevelek, iratok fordultak meg kezén. Bejárta a környéket, személyesen gyűjtött tapasztalatokat. 1836-ban készült el fő munkája: *Makó Városának közönséges és az abban lévő Reformata Ekkleziájának különös Leírása.*

Szirbik Miklós portréja

Két részből álló műve 223 oldal terjedelmű. Az első rész a város történelmi és földrajzi leírása. Csak krónikát akart írni, ezért sok olyan adatot feljegyzett Makó múltjából, aminek a mai kutató nagy hasznát veszi. A város ismertetése alapos tájékozottságra vall, a közölt statisztikai adatok gondos utánjárás eredményei. Munkája teljes anyagát a helybeli levéltárakban maga gyűjtötte össze és dolgozta fel. Megkísérelte a város történetét a legrégebb időkig visszavinni. Oklevelekkel bizonyította, hogy Makó kiváltságos város volt és lakói királyi szabadosok. A töröktől sokat szenvedett város életében az 1686., 1690. és 1693. éveket tartotta a legnehezebbeknek az állandó katonai jelenlét miatt. Részletesen leírta a város és a csanádi püspök közt lefolyt tárgyalásokat.

Munkájának az a legértékesebb része, amelyben a korabeli város képét rajzolta meg. „*Makó a Maros jobb partján fekszik, gazdagságát, föllendülését nagyrészt a folyónak köszönheti. Ez egyetlen vízi úton bonyolódik le az Alföld és Erdély minden forgalma, fa- és szállító hajók sűrűn közlekednek rajta és gabonakereskedés céljából még a dunai hajók is lejönnek ide. Sok hal van benne; 21 vízimalmot hajt, vizét a lakosság ivásra használja. A Maros régebben a serház helyén álló sóház mellett folyt el, amely a só szállító hajók kirakodóhelye volt. Sebes folyása miatt gyakran változtatja medrét. Áradásaival nagy kárt okoz a városnak, ennek elhárítása céljából 1821 után két töltést építettek. A város 3 részből áll: Buják, Szt. Lőrincz és Újváros. Körülötte elpusztult falvak vannak, amelyek helyén sok értékes régiséget találtak. Földje igen alkalmas veteménytermelésre, ami a lakosságnak nagy jólétet biztosít. Sok a nádas és gyékénytermő hely, a réteken vizálás idején a halak nagyon elszaporodnak, a vízimadarak száma a réti vizek kiszáradásával fogyóban van. A földművelésen kívül élénk kereskedést folytatnak sertésekkel, amelyekért Szerb- és Oláhországba is elmennek. Az iparosok jó módban élnek, a takács céheknek van a legtöbb tagja. A hetivásárokat szerdán és pénteken tartják: sok a kofa a városban, akik Mezőhegyesre és Szt. Miklóásra is elviszik áruikat. A hagyma- és zöldségárusoknak Temesvár és vidéke a legjobb piacuk. A megyebeli pusztákon örmények gazdálkodnak. Színes leírást közöl a férfiak és nők viseletéről.*” Még dívik a piros csizma, megelégedéssel állapítja meg, hogy a nők ruházata jó ízlésre vall, csinos és magyaros. A várost 1739–1836 évek közt ért csapásokról is megemlékezett. A lakosság számbeli növekedésének okát abban látta, hogy itt a megélhetés könnyebb, a teher pedig kevesebb, mint másutt.

A könyv második része az egykorú irodalom és levéltári anyag felhasználásával a makói református egyház részletes történetét adta. Pontos életrajzi adatokkal szolgált Makó prédikátorairól, akik közül többen nagy hírnévre tettek szert. Igen értékes a tanügy történetének összeállítása. A híres makói iskoláról így ír: „*Öreg embereknél fennmaradt annak emlékezete, miként a makói iskola a gyulainál is előbb való volt, s benne rendszerént húsz, harminc filosofiát és theológiát hallgató tógátus ifjak tanultak; akiből ezen vidéknek oskolai tanítók, sőt prédikátorok is teltek.*” A tanítók, kántorok, kurátorok és az egyház működését pontos adatok alapján ismertette. Érdekes az egyháztagok 1763. és 1836. évi részletes névjegyzéke. A népességszám alakulásáról külön kimutatást közölt. A hívek buzgóságáról és az egyház iránti bőkezűségéről elismeréssel nyilatkozott. A második rész az egyházi épületek, jövedelmek, berendezés, felszerelés és levéltár ismertetésével végződik.

Értékes kéziratának adatait Borovszky Samu használta fel. 1902-ben Kis Pál János molnármester, a gyermekkora óta őrzött becses régiséget ajándékképpen megküldte a makói református egyháznak.

Az egyháztanács élete végéig biztosította jövedelmét. 1853. okt. 10-én halt meg, 13-án temették el a református temetőben. A makói református egyház három érdemes lelkésze a belvárosi templom oldalánál nyugszik: Ecsedi Miklós, Szikszai Benjámín és Szöllösi Antal. Szirbik Miklós sírhelyét is itt jelölték ki, de ő ragaszkodott hozzá, hogy hívei közé, a temetőbe temessék. Halála után egy ideig Gábor fia végezte a lelkészi teendőket, utódjává Juhász Antalt választották. Özvegye a szegedi utcai családi házban lakott 1873. szeptember 3-án bekövetkezett haláláig. Leszármazói közül jelenleg senki sem él Makón.

Halála után 73 évvel Makó város közönsége dr. Petrovics György indítványára elhatározta, hogy Szirbik Miklós fő művét kiadják. Mai fogalmak szerint nem történelmi monográfiát írt, hanem városmonográfiát, helyismereti munkát. Ezért írásművét a legkülönbözőbb tudományágak képviselői forgathat-

ják: történészek és földrajzosok, néprajzkutatók és szociológusok, nyelvészek és földrajzinév-gyűjtők, településkutatók és agrártörténészek, az egyház- és művelődéstörténet művelői. Makóról szóló történeti munkája 180 év múltán is a legjobb városleírás. A szájhagyományon alapuló leírásai pótolhatatlanok. A református egyháznak az 1781. évi tűzvész előtti időszakát is gondosan rekonstruálta. Szirbik Miklós enciklopédikus teljességű leírást nyújtott városáról és egyházáról. Megállapításai tömörek, lényeglátásról tanúskodnak, szabatosan és tárgyyszerűen fogalmaz. Nagyfokú érzékenységet árukt el gazdasági és társadalmi kérdések iránt. Belülről ismerte a város szellemiségét, az évszázadok során kialakult ellenzékiiséget, a pusztíthatatlan függetlenségi gondolatot, a csak Makóra jellemző eszmei tartalmat. Írásában ötvöződik a sajátos makói népi történelmi szemlélet az európai horizontú látásmóddal. Bálint Sándor az ország legkarakteresebb városának nevezte Makót. Ez a sajátos arculat végigvonul Szirbik Miklós egész írásán. Ezért vált írása országosan is a reformkor egyik legértékesebb helyismereti leírásává.

Makó múltjának kutatói – Fényes Elek, Pesty Frigyes, Szőlősi Antal, Reizner János, Borovszky Samu – alapvető forrásnak tekintették Szirbik művét. Eperjessy Kálmán makói helytörténeti kutatásainak középpontjába állította. Kelemen Ferenc és Buzás László az ő nyomdokain végezték helytörténeti bűvárkodást. A makói monográfia minden munkatársa Szirbik Miklós megállapításaiból indult ki.

Kultusza a XX. század második negyedében vette kezdetét. Petrovics György országgyűlési képviselő indítványára a városi képviselőtestület 1926-ban a nagy értékű kézirat közkinccsá tételét határozta el. A sajtó alá rendezést Eperjessy Kálmán gimnáziumi tanár végezte el. Hamarosan a Berkes utcát Szirbik Miklós utcának nevezték el. Szirbik Miklós halálának 126. évfordulójára a múzeumi füzetek sorozatban Buzás László közreműködésével, Jámborné Balog Tünde illusztrációival ismét megjelent az egész krónika. Szirbik Miklós születésének 200. évfordulóján, 1981-ben a belvárosi református gyülekezet egy szűk körű könyvtári megemlékezést tartott. Néhány év múlva a Kálvin téri református nagyiskola belső frontján emléktáblát avattak fel tiszteletére. A Keresztény Értelmiségiek Szövetségének makói csoportja 1991 tavaszán, születésének 210. évfordulóján a múzeumban, emlékülésen méltatta a jeles prédikátor történelmi jelentőségét. Szirbik Miklós születésének 160. évfordulója alkalmából a belvárosi református templom előterében emléktáblát helyeztek el. Tóth Ferenc indítványára 1996-ban megalakult a Szirbik Miklós Társaság.

A Szirbik Miklós Társaság elnöke Gilicze János levéltáros, társelnöke Kéki Imre ref. lelkipásztor, titkára dr. Tóth Ferenc ny. múzeumigazgató, szervezőtitkára Mátó Erzsébet mb. könyvtárigazgató lett. A makói Szirbik Miklós Társaság a lelkes történetírói munkásságát tovább kutatva, szellemiségének folytatása jegyében a helytörténeti kutatásokat támogató, helyismereti műhely megteremtésén munkálkodó közösség. Tagjai hivatásos történészek és nem hivatásos helytörténet-kutatók, tanárok, levéltárosok, muzeológusok, könyvtárosok, irodalmárok, újságírók, jogászok, a közművelődésben és az egyházi életben munkálkodók, helyi lokálpatrióták, szülőföldjükért és városukért ténylegesen tenni akaró, ezt a tevékenységet koordináló civilek, akik a település megtartó erejét kívánták növelni.

A város közművelődésében fontos szerepet vittek, rendszeres összejöveteleiken fórumot teremtettek a helyismeret kutatóinak, ahol beszámolhattak kutatási eredményeikről, és már a megalakulás évében elindították a publikálási lehetőségeket biztosító *Szirbik Miklós Társaság Füzetei* sorozatot, amelynek 2007-ig 20 kiadványa jelent meg, melyek a helyi szellemi élet képviselőinek érdeklődését magukra vonták, egyben eredményeit – elkészült helyismereti tanulmányok, megemlékezések, emlékülések anyagain – maradandóvá tették. Nagy súlyt helyeztek a helyi hagyományok ápolására, a kulturális értékek megőrzésére, gazdagítására, a várostudat erősítésére. Tevékenységük: kerekasztal-beszélgetések, emlékülések, könyvbemutatók szervezése a helyismereti kérdések szakvéleményezése, helyismereti kiadványok szerkesztése és kiadása, együttműködés a helyi kulturális és közművelődési intézményekkel.

Tanácsaikkal segítették a helyismereti témák beépítését az iskolai oktatásba. 2000-ben megjelent Kovácsné Bodzsár Zsuzsanna: *Az én városom – Makó* című helytörténeti tankönyve és munkafüzete általános iskolásoknak, majd 2002-ben Gilicze János–Pál Lászlóné Szabó Zsuzsanna *Város a Maros mentén* című helytörténeti olvasókönyve középiskolásoknak. Néhány iskolai helytörténeti kör működése is megindult.

1998 szeptemberében a társaság közhasznú szervezetté vált. Sikeres pályázataival nyert összegek biztosították füzetekének további megjelentetését. A társaság 2008-ban méltó módon emlékezett névadója halálának 155. évfordulójára és Szikszai György prédikátor születésének 270. évfordulójára. Munkájuk eredményeként ebben az évben avatták fel a Szikszai György – Szirbik Miklós Emlékházat, amely kiállítóhelyként bemutatja a város közösségének helytörténeti értékeit.

A 2008. augusztus 17-én megnyitott kiállítás a korábbi felújított épületében van, a mögött. Körülbelül 100 kiállítási tárgy és dokumentum látható, de nagy számban őriznek csak egyénileg kutatható, közönség elé nem tárt iratokat is. Találunk itt 1760-tól datálódó születési anyakönyvet, daloskönyveket,

Az emlékház épülete

dennapi kutató tevékenységben rendszeresen segítették egymást, hiszen céljaikban közös volt a helyismeret értékeinek feltárása és továbbadása. A társaság tevékenysége a tagság fokozatos elvesztése után megcsendesedett, a szervezet 2011-ben megszűnt. Makó első történetírójának emlékéét azonban a város lakói továbbra is megtartották jó emlékezetükben. 2014 áprilisában Makón, a főtéri szoborparkban felavatták Szirbik Miklós portrészobrát, Kis Jenő Ferenc makói művész alkotását.

Szirbik Miklós szobra a Fő téri szoborparkban

2016 őszén három rendezvényt szervezett az egyesület: november 8-án kirándulásra indultak, Pécskán Klebelsberg Kunóra emlékeztek, majd Aradon az 1848–49-es hősök ereklyemúzeumát tekintették meg. November 25-én, a magyar labdarúgás napján kávéházi beszélgetést rendeztek a makói labdarúgás múltjáról. December 11-én az egyesület által a Makói Kincsestár sorozatban megjelentetett első tanulmánykötet bemutatóját tartották meg a városi könyvtárban.

A helytörténetet kutatók és a helyismeret iránt elkötelezettek megújuló tevékenységükkel tovább ápolják Makó első krónikásának emlékéét, folytatják kedves városa múltjának feltárását és megismertetését, ezáltal erősítve a lokálpatrióta szellemiséget.

Pál Lászlóné Szabó Zsuzsanna

Felhasznált irodalom: Eperjessy Kálmán: Szirbik Miklós élete és munkássága. In: Szirbik Miklós Társaság Füzetei 1. Szerkeszti: *Tóth Ferenc*. Makó, 1996. 3–9.; *Tóth Ferenc*: Makó első történetírója. In: Uo. 15–20.; *Pál Lászlóné Szabó Zsuzsanna*: A makói Szirbik Miklós Társaság – helyismereti műhely. In: Honismeret Csongrád megyében (1969–2011) Tanulmányok Csongrád Megye Történetéből XXXIX. kötet. Szerkesztette: *Pál Lászlóné Szabó Zsuzsanna–Gergelyné Bodó Mária*. Kiadta a Csongrád Megyei Honismereti Egyesület és a Csongrád Megyei Levéltár. Szeged, 2011. 235–236.; *Szabó Imre*: Reformátusok egyedülálló kis makói múzeuma. *Délvilág*, 2008. 09. 19.; Felavatták Szirbik Miklós szobrát. *Délvilág*, 2014. 04. 28.; Szobor emlékeztet Makó első krónikására. *Délvilág* on-line, 2014. április 28.

A Maros mint szimbólum

Szeretett folyónk Erdély vizét hozza. A Kelemen-havasokban, a Gyergyói-medence szélén, a Fekete-Rez csúcsa alatt ered. Orbán Balázs *A Székelyföld leírásában* a forrásvidéken több vele kapcsolatos települést említett: Maroshévíz, szintén a jobb parton Marosvécs és Marosmező közepén települt Marosvásárhely, Székelyföld fővárosa. A forrástól csermelyként indul, majd egyre szélesedve, számos mellékfolyóból táplálkozva, 880 km után maga is mellékfolyóvá válik. Egykor környezetével szorosabb összeköttetést teremtett, a hátán terheket hordozott, sodrása malmokat hajtott, és bőséges halállományt nevelt. Az emberi sors olyan, mint a folyó, épít, rombol és táplál. A Marosunk az idők folyamán szimbólummá, névadóvá vált, ezt bizonyítom az alábbiakban.

A *Maros völgye* évszázadok óta a magyar hitéle egyik bölcsője. Aradot elhagyva a Solymos-hegység lábánál épült Radna bazilikája, a magyar Mária-tisztelet kegyhelye. Az ide sereglett zarándokok sokasága misét hallgat, imádkozik a kegykép előtt. Máriaradna után, a Maros bal partján, Déva magas várában a reformáció idején Dévai Bíró Mátyás unitárius püspök tartotta prédikációit az új vallás követőinek. Szintén a Maros mellett, a Mezőség és az Erdélyi-ércheység találkozásánál épült Gyulafehérvár, székesegyháza a Hunyadiak nyughelye. Gellért püspök Csanádi Egyházmegyéje szentté

Marosi táj

avatásakor Gyulafehérvártól Kalocsáig terjedt. A nagy múltú és területű egyházmegye a magyar történelem minden viszontagságát átélte, mai állapota – akaratától eltérően – Trianon után alakult ki.

Folyónk neve a közéletben a XIX. század közepétől szerepel. Makó város első hírlapjai címeként jelenik meg 1870 októberében. Az olvasók asztalára *Maros* néven került, majd negyven éven keresztül szolgálta a lakosságot. A kiegyezés után vagyunk, amikor megindult a gazdasági fejlődéssel a polgárosodás. Makó mint rendezett tanácsú város, megyeszékhely, nagyobb mozgásszabadsággal rendelkezett. A nagyközönség pedig igényelte a tájékoztatást. A nyomdatechnika, hírközlés találmányai megalapozták az újságkiadás jövőjét, amely üzlettel alakult. Az új oktatási rendszer növelte az olvasni tudók számát. A *Maros* tulajdonosai: Satory István, Ottinger Ede, Gömöri János, Gaál László váltogatták egymást, a felelős szerkesztők is közülük kerültek ki. A politikai lap a mindenkori kormányt támogatta. Gyűjteményemben őrzöm a *Maros* 1893. évi XXIV. évf. 82. október 12. csütörtöki számát. A keretbe került az általános tudnivaló: „*Szerkesztőség: Sóház u. 1. sz., hova e lap szellemi részét illető közlemények és tudakozó levelek intézendők. Kiadóhivatal: Gaál László könyvkereskedése hova a hirdetés és előfizetési pénzek küldendők. Megjelenik: Minden vasárnap és csütörtökön. Előfizetési árak: Egész évre 5 frt. Egyes szám: vasárnap 8 kr., csütörtökön 4 kr. Hivatalos és magánhirdetés jutányosan u. 2. számú épületben működött. A napilap előfizetése egy hónapra 26 ezer korona, egyes szám ára 1 ezer korona. A sok hirdetés díja a pénzügyi egyensúlyt biztosította.*”

A konszolidáció időszakában két ciklusban, 1923–1931-ig és 1939–1941-ig, új lapként indult útjára a *Marosvidék*. Politikai napilapként mindenkori kormányok politikáját követve, a lakosság tájékoztatását is lelkiismeretesen végezte. Mindkét időszakban dr. Petrovics György volt a tulajdonos, aki végigjárta a közigazgatás ranglétráját. Mindkét lapjához rátermett szerkesztőket tudott megnyerni. Az első időszak szerkesztését H. Szabó Imre végezte. Ebből az időszakból sok példány megmaradt. A szerkesztőség és a kiadóhivatal a Dessewffy tér 6. sz. alatt, a nyomda és könyvkötészet az Eötvös u. 2. számú épületben működött. A napilap előfizetése egy hónapra 26 ezer korona, egyes szám ára 1 ezer korona. A sok hirdetés díja a pénzügyi egyensúlyt biztosította.

Nyolc év után jelent meg a *Marosvidék* második ciklusa. Ekkor már javában folyt a háború. A tulajdonos szerkesztőnek dr. Gyenge Miklóst választotta. Az ő elve az volt, hogy a híradást gyorsan és pontosan kell közölni, ami nem jelenthet kritikátlanyságot. A kormánypárti napilap szerkesztésébe besegített

a szintén makói születésű Saitos Gyula, aki jól ismerte a város irodalmát. Személyes ismeretség, barátság kötötte József Attilához, ennek alapján írta meg *József Attila Makón* című munkáját. A szerkesztőség és kiadóhivatal a Szegedi u. 1. sz. alatt az utca frontján működött. A lap lent az udvarban, az Érparton, a *Friss Újság* nyomdájában készült, általában négy oldal terjedelemben. Előfizetési ára egy hónapra 2 pengő 40 fillér volt, egyes példány ára 8 fillér. Megszűnt, mert nem bírt a háborús inflációval.

Majdnem két évtized után újra előkerült a *Marosvidék* név, nem a napi sajtó területén, inkább az irodalom-, művészetpártolók választása alapján. Rövid életűnek bizonyult, de erről nem az alapítók tehettek. Városunkban mindig voltak irodalmat kedvelő fiatalok, akik szóban, vagy írásban a mozgalmas időkben tekintettek szét maguk körül. Igényeltek olyan kiadványt, fórumot, amely gondolataikat tükrözik. Kívánságuk 1959 szeptemberében teljesült, mert a Városi és Járási Tanácsok támogatásával megszületett a *Marosvidék*, a Juhász Gyula Irodalmi Kör lapja. A szerkesztőség a Hagymaházban kapott szobát, a szerkesztést Bernula Mihály újságíró vállalta. A színes borítóval készült, 15x20-as méretű kiadvány a hődmezővásárhelyi nyomdában készült. Az első számba került a Beköszöntő, dr. Erdei Ferenc, az MTA főtítkára fogalmazásában: „*Mit akar egy kis város, és az a néhány járásbeli falu, kérdezheti a tisztelt olvasó – egy saját kiadvánnyal? Önmagát megmutatni, tükrözni saját valóját, s keresni benne a napi mulandónál maradandóbb képét.*” Mint városi kiadványt, elsősorban helybeliek írták, akik a társadalmi munkamegosztás különböző területein dolgoztak. Így: Varga Ákos, Kiss István, Kópiás Sándor, Papp János, Császtvay István, Domokos László, Kelemen Ferenc, Nacsa Imre, Bernula Mihály. Közöttük voltak írástudók, vagy akik éppen e kiadvány hasábjain próbálták meg gondolataik kifejezését, de dicséret illeti mindenki fáradozását. A *Marosvidék* két évig teljesítette feladatát, öt száma megjelent, azután ismeretlen okból megszűnt. Az írógatók azonban nem szaladtak szét, az idősödő Kelemen Feri bácsi vezetésével a Hóvirág cukrászda sarokasztalánál rendszeresen találkoztak. Egy fekete mellett megvitatták a város ezer gondját-baját, vagy bárki felolvashatta saját írását.

Tíz évvel a *Marosvidék* megjelenése után az „*aranyhíres*” Marosunk neve újra szerepet kapott. Kellemetlenkedő oldalát mutatta be 1970 nyarán, hatalmas árvízzel fenyegette meg a várost. Alig voltunk túl a veszélyen, már a következő nyáron megjelentek a képzőművészek. A Rudnay-hagyományok folytatásaként, a városnak és a marosi tájnak bemutatására létrehozták a *Marosmenti Művésztelepet*. A termékeny éveket bemutatók, kiállítások zárták. Az esemény rangját 1973-ban Lator László költő szavai emelték: „*Ha a jövővény végigmegy Makón, az az érzése, hogy egy igazi lusta alföldi mezővárosban jár. De ha jobban megismeri, megtudja, hogy a felszín alatt itt mindig izgatott erők feszengtek. Makó kétkeltű város, az önelégült renyhesége, és a nyugtalan szellemi lobogása. Az évente idelátogató festők magukba szívják ennek a városnak a lelkét, múltját és jelenét.*”

A sorsfordító rendszerváltás fuvallatát még éreztük, amikor az új évezred küszöbén, a folyónk neve megint feladatot kapott. A hagyományok iránt érdeklődők kis csapata szervezkedni kezdett, megalapította a *Marosvidék Társaság*ot. Az önkéntesen szerveződött közösség soraiba tömörítette a helytörténettel ismerkedni szándékozókat. Lehetőséget biztosít a kutatáshoz, publikáláshoz. *Marosvidék* címmel kulturális folyóiratot jelentet meg, amely bemutatja a múlt értékeit és a zajló mai időket. Úgy érzem, hogy az egy évben háromszor megjelenő kiadvány az olvasók igényét kielégíti. A társaság szerényen, másfél évtizede, értékes program szerint működik.

Siket István László

A gróf Jankovich-Bésán család leszármazottjai látogattak Gicre

A Bakonyaljára, a Veszprém megyei Gic községbe látogattak a falu egykori földbirtokosának, a gróf Jankovich-Bésán családnak leszármazottjai 2017. január 3-án abból az alkalomból, hogy őseik száz éve, IV. Károly koronázásakor kaptak az uralkodótól grófi rangot.

Sebestyén Zoltánné, Gic község polgármestere köszöntötte őseik egykori kastélya előtt a mintegy ötven vendéget, beszélt a grófi család és a település múltjáról, kiemelte, hogy Gic és a hozzá tartozó puszták lakói a grófi család uradalmának dolgozói voltak, az főúri familia és a település élete összefonódott. Beszélt a kastély sorsáról az 1945 utáni évtizedekben, amikor értelmi fogyatékos gyerekek bentlakásos iskolája működött az épületben, majd a község jelenéről tájékoztatta hallgatóságát, említette a néhány éve emelt tornyot a helyi templom mellé, amelyet kegyúrként az egykori grófok építettek.

Ezt követően a romos állapotban lévő egykori főúri lakba kísérték a vendégeket, az önkormányzat vezetői, akik többsége ma Németországban és Dél-Afrikában él, ahova 1945-ben menekült a család Gicről, a családtagok nagy része már nem beszél magyarul. A kastélyban a magyarul kiválóan beszélő Jankovich-Bésán Krisztina idézte fel emlékeit. Ő a kastélyban született és kilencéves koráig élt ott. Többek közt beszélt az épület akkori berendezéséről, a gyakran ott vendégeskedő két győri püspök – a család rokonai –, Apor Vilmos és Mikes János látogatásairól, valamint a parkban abban az időben található üvegházról, amelyben déligyümölcs termett és pálmafák voltak. A kastély egykori személyzetéről és dajkáikról is beszélt, nevüket felsorolta.

Sebestyén Zoltánné polgármester (balról az első) a grófi család három tagjával

A kastély után a vele szemben lévő templomba vonultak, amit ősük építtetett fogadalomból, fia születésekor, a grófné védőszentje, Szent Janka tiszteletére.

A program ezt követően a községházán folytatódott, ahol Németh Adrienn, a községi önkormányzat kulturális felelőse a faluban összegyűjtött fényképekből vetítéses előadást tartott a család számára öseikről.

A Gróf Jankovich-Bésán család 1945-ig volt Gic község földbirtokosa. A Somogy megyében birtokoskodó Jankovichok a gyermektelen gici Bésán bárótól végrendeleti úton örökölték uradalmát, ezt követően vették fel a Bésán nevet családnevükhöz kapcsolva. A szépirodalomban, Nagy Lajos író – az 1930-as években volt az ifjú gróf házitanítója – két regényében, *A lázadó emberben* és *A tanítványban* írt a grófi családról, negatív színezetben. A giciek emlékezetében gróf Jankovich-Bésán Endre, valamint felesége, báró Szentkereszty Janka és fiuk, Elemér emléke elevenen él. Az egykori uradalmi cselédek közvetlen, a néppel jótékony, a tehetséges cselédgyerekeket taníttató emberekre emlékeznek az egykori grófokat emlegetve. Különösen Janka grófnőt emlegetik a Gicen élők, aki mindig karácsonyi ajándékokat is küldött uradalma lakóinak, emellett a grófi pár cselédjeik lakodalmában rendszeresen részt vett. Az idősebb gróf az 1920-as években többször szerzett országgyűlési mandátumot királypártiként, majd a Főrendiháznak volt tagja.

Kirsch Attila

Emlékezés Esküdt Lajosra

Húsz esztendeje szülőházánál, Göllében avattunk emlékére márványtáblát. Akkor megemlékező beszédemben a következőket mondtam: „Ma emlékezni jöttünk ahhoz a házhoz, ahol született, melyben később visszavonulva töltötte éveit Esküdt Lajos, falunk hűségese polgára. Ki is volt Ő? Akit kiközösített a Horthy-rendszer, börtönbe vetették, majd elmeógyógyintézetbe zárták. Akit nem rehabilitált a háború utáni demokratikus rendszer sem. Nem beszélve a szocializmus éveiről, amikor sem pártok, sem az egykori politikusok nevét nem volt szabad kiejteni. Sajnálatos tény az is, hogy a rendszerváltás után megalakult Kisgazdapárt sem rehabilitálta! Még csak egy szóval sem említették a nevét, pedig akkor még voltak olyan politikusok, akik ismerték. Csak néhány nevet említek: Vörös Vince, Varga Béla, Pártay Ti-vadar. Most mindezt nekünk kell megtenni, közel 60 év elteltével – bármennyire is fáj a múlt!”

Esküdt Lajos ebben a kis somogyi faluban született 1896. március 1-jén. Szülei, Esküdt Sándor és Kiss Julianna 15 katasztrális hold földön gazdálkodtak. Édesapja korának igen tehetséges és felvilágosult parasztembere volt. Nevéhez fűződik 243 hold föld bérlete az Eszterházy-uradalomtól, mely ké-

sőbb parcellázás útján magántulajdonba ment át. A község bírója is volt 1920 és 1930 között. Az elemi iskolát Göllében végezte el. Tanítója, Fekete Árpád, a nagy magyar író édesapja volt. A polgári iskolába Kaposváron és Pécsen járt. A gimnáziumi érettségit az Újpesti Állami Főgimnáziumban tette le 1920-ban. 1916-tól 1919-ig vasúti pályán dolgozott. Érsekújváron volt forgalmi tiszt. 1917. február 20-án kötött házasságot Sohonyai Karolinnal a rákospalotai római katolikus templomban. 1918–19-ben a Nemzeti Katonatanács Tengerészeti Különítményénél szolgált Budapesten.

Ezután egy hosszú és bonyolult politikai ügy következett, melynek részleteire nem kívánok kitérni. Elmondom öszintén, jómagam sokat hallottam már gyermekkoromban is Esküdt Lajosról és a családról, de a figyelmemet igazán 1994-ben keltette föl egy, a *Szabad Föld*-ben megjelent cikk kapcsán. Erre a cikkre reagáltam az újság 1995. évi 2. számában. Majd elolvastam Vas Zoltán *Horthy* című könyvét, mert sajnós a lexikonok nagyon keveset írnak Esküdt Lajos ügyéről. Ettől kezdve világossá vált számomra, hogy őt ártatlanul és igazságtalanul hurcolták meg.

1920-ban kezdődött politikai pályafutása, mely – sajnós – még két évig sem tartott. Tehát ő egy rövid korszak meghatározó egyénisége volt. Utána az élete már csak meghurcoltatás

volt hosszú éveken át. Esküdt Lajos a kiszgazda Nagyatádi Szabó István földművelési miniszterként tevékenykedett. Ez a párt volt akkoriban az ország legerősebb pártja. Gróf Bethlen István miniszterelnök szigorú feltételekhez kötötte a kiviteli engedélyeket. Nagyatádi végül, ha burkoltan is, de megkapta a miniszterelnöki jóváhagyást, hogy a kiviteli engedélyeknél pénzt szedjen, persze szigorúan a pártkassza részére. Mint az később kiderült, maga a miniszterelnök is kért egy tucat kiviteli engedélyt. A választási kassza szépen feltöltődött.

1921. szeptember 5-én, Kalocsán beszédet mondott Nagyatádi Szabó István. Itt támadta a vezető köröket, Bethlent is. Somarugáné bárónő panasszal fordult Bethlen sajtófőnökéhez, majd álhírként közölték, hogy Esküdt Lajost letartóztatták. Ezután a rendőrség parancsot kapott, így szeptember 7-én valóban le is tartóztatták. A Főkapitányságon 12 napon át folyt a kihallgatás. A figyelem Nagyatádira is fordult, ezért felment Bethlenhez. Később Horthy kormányzó is fogadta Nagyatádit. „*Követelem, hogy egyezzenek meg!*” – mondta. Horthy azt akarta, hogy Nagyatádi és Bethlen pártja egyesüljön. „*Nagyatádi személye mocsoktalanul kerüljön ki az ügyből!*” – förmedt Bethlen Hetényi rendőrfőkapitány-helyettesre. A nyomozók gondoskodtak róla, hogy Bethlen, Nagyatádi és a többi miniszter protezsáló levelei ne legyenek a kiviteli panama iratai között.

Szeptember 29-én éjjel Nagyatádi meglátogatta a rendőrségen fogva tartott Esküdt Lajost. „*Kiszabadulsz, aztán minden rendbe jön. Csak okosan, csak ügyesen! Ne beszélj arról, amiről nem szabad! Hiszen becsületszavadat adtad nekem!*”

Az 1922-es esztendő jól kezdődött Bethlen István számára. A közelgő választások megtépták a Kiszgazdapárt esélyeit. Már februárban egyesült a két párt, megszületett a Bethlen által óhajtott egységes párt. Ezek után ki kellett engedni Esküdt Lajost a börtönből. A 2 milliós óvadékot Bethlen és Nagyatádi adta. Esküdt Lajos első útja miniszteréhez vezetett. De ekkor még nem segített rajta. Később ismét felkereste a minisztert, aki a következőket mondta neki: „*Kapsz 10 millió koronát, vagy 100 ezer dollárt! Választhatasz! Kapsz útlevelet is. Elutazol külföldre.*” De Nagyatádi félreismerte Esküdt Lajost. „*Szóval így vagyunk! Büdös a miniszter úrnak Esküdt Lajos jelenléte!*” Követelte, hogy szüntessék be a bűnvádi eljárást és biztosítsanak neki mandátumot a parlamentben. Csakhogy Bethlen Esküdt honatárságáról hallani sem akart. 1922-ben a választások Esküdt Lajos nélkül zajlottak le.

1923 őszére elfogyott Esküdt Lajos türelme és több helyen elmesélte, hogy a kiviteli engedélyek aláírásáért Nagyatádi nagy összegeket kapott, s Bethlen István is részesedett a pénzből. Az újságok is felkapták az elmondottakat. Nagyatádi és Bethlen rágalmazásért feljelentette Esküdt Lajost, akit 1923 októberében letartóztattak. 1924 novemberére tüzték ki a tárgyalást, de Nagyatádi nem jelent meg. Október 31-én hirtelen, gyanús körülmények között meghalt. Öngyilkos lett.

Ismét megkezdődött tehát Esküdt Lajos pere. De vajon csak Esküdt pere volt ez a per? A közvélemény jól tudta, hogy ez főként Nagyatádi pere. Hiába vallott részletesen és ellenállhatatlan logikával,

zsarolás és rágalmozás büntetésében 5 évi börtönre és 6 millió korona pénzbüntetésre ítélték. Azonban a börtönben sem adta fel a harcot. Kiverekedte, hogy látogassa meg őt Strache Gusztáv királyi főügyész. Tudta, hogy Esküdt igazat beszél, de úgy tett, mint aki nem hisz neki. Beadványai az irattárak mélyén porosodtak, melyeket újra és újra megismételt. Pesthy Pál igazságügyi miniszternek a következőket írta: „Míg az ország a teljes igazságot meg nem tudja, és a tőle elpanamázott tízmillió aranykoronát vissza nem kapja, addig én küzdeni fogok!”

De persze Esküdt beadványairól mit sem tudott a közvélemény, mint arról sem értesült, hogy mi történt. 1931-ben szabadult, miután letöltötte csaknem 7 esztendő büntetését. Ugyanis pénzbüntetését is börtönre változtatták. Talán mondanom sem kell, hogy a rendőrség állandóan a nyomában volt.

Bethlen nem véletlenül félt ettől az embertől. Esküdt Lajos nem is csinált titkot abból, hogy leleplezi Bethlent és társait. 1932-ben egy sajtóper kapcsán ismét találkozunk Esküdt Lajossal és Bethlen Istvánnal. A perre megidézték Bethlen Istvánt, mivel ő indította azt. Esküdt Lajos hallgatóként igyekezett bejutni a terembe. A rendőrök egy hosszú, kiélezett papírvágó kést találtak nála. Azonnal letartóztatták, és mindenáron rá akarták sütni a tervezett merénylet vádját. Mivel bizonyíték nem volt és Esküdt is tagadt, börtönben zárni nem lehetett. Bethlen utasítására elmeagyógyintézetbe zárták. „Vigyétek a tébolydába, nem akarom többé látni” – mondta Bethlen István. Az elmeagyógyintézet vezetői pár nap múlva már tudták, hogy Esküdt Lajos elméje nem bomlott. Szigorú utasítást kaptak, hogy nem kerülhet ki élve az intézet falai közül. Az urak pedig továbbra is zavartalanul folytathatták kised panamájukat.

Az intézetből 1938. május 13-án engedték ki mint nem elmebeteg. Közben 1933-ban árverezték a lakásukat. Pár hét múlva megszületett Mária (Márika) nevű leánya. Így került a családdal 1933-ban Göllébe, a nagyszülőkhöz. Itt 1939-ig tartózkodtak. 1939 és 1945 között Alsógödön lakott a család.

Esküdt Lajos szabadulása után egyre többet tartózkodott Göllében. A megmaradt kis földjeikből adogatott el, míg el nem vették a földet és a kis házat is. Mint azt leánya írta levelében, őt csak így tudták taníttatni, a nagyszülők pedig élelemmel látták el a családot. Nagyon sok nélkülözés után, 1957. május 18-án halt meg. Feleségével együtt a Farkasréti temetőben nyugszanak.

Ezekből a tényekből láthatjuk, hogy Esküdt Lajost ártatlanul hurcolták meg. Felvetődhet bennünk a kérdés: miért nem fogadta el a pénzt és az útlevelet, hasonlóan két képviselő barátjához, akik Amerikába távoztak. Egyszerű a válasz. A becsületén esett csorbát akarta kiköszörölni. Soha sem szerette az igazságtalanságot, viszont végtelenül szerette hazáját, szülőföldjét és annak népét. Úgy érzem, ezeket a tényeket szükséges volt megosztanom, mert még a szülőfalujában sem látják tisztán a 20-as években történeteket.

A *Szabad Föld* 1995. évi 2. számában jómagam – igaz, akkor még nagyon kevés adat állt rendelkezésemre – már kijelentettem, hogy Esküdt Lajost ártatlanul ítélték el. S ez a benyomásom, ha úgy tetszik, megérezésem valóságnak bizonyult. Az is bizonyos, hogy Fekete István író 1942-ben nem véletlenül utazott le Göllébe, ahol Esküdt Lajos tartózkodott abban az időben. Őt Bánffy Dániel földművelési miniszter küldte le, hogy próbálja rábeszélni, vállaljon ismét állami hivatást a minisztériumban. Biztos vagyok abban is, hogy az akkor már elismert író, Lajos bácsi barátja nem utazott volna Göllébe, de a miniszter sem küldte volna le, ha nem tudták volna pontosan a történeteket. Mint tudjuk, Lajos bácsi hajthatatlan volt. Ez nem csoda, mint politikust meghurcolták és megalázták. Úgy érezte, nem szabad ismét vállalni az esetleges rágalmozásokat. A göllei kis házba vonult vissza, ahol Fekete István író, a család és Esküdt Lajos személyes barátja felkereste.

Ezúton köszönném meg Márika néninek – aki sajnos már 2 éve nem lehet velünk – az értékes dokumentumokat, melyek szintén azt bizonyítják, hogy milyen kegyetlen tud lenni a politika! Ezen iratokból is kiderül, hogy pl. 1930-ban országgyűlési képviselők megkísérelték a rehabilitációt kicsikarni, de Bethlen miniszterelnök nem válaszolt a levelekre. 1945-ben, a háború befejezése után ő maga is beadvánnyal fordult az igazságügyi minisztériumhoz, de ügyét nem rendezték. S ezután jöttek a kemény kommunista évek, amikor gondolni sem mert a rehabilitációra. Mi, volt gölleiek és helybéliek 20 évvel ezelőtt megtettük, mert büszkék vagyunk falunkra és annak híres szülőiteire, akik azon fáradozunk, hogy megőrizzük értékeinket a felnövekvő ifjú nemzedékek számára.

E kis megemlékezésemet egy Makovecz Imrétől vett idézettel fejezném be: „A közösség nemcsak kegyet gyakorol, ha valamelyik fiát megbecsülésével megtiszteli, hanem önmagát is felmagasztalja és értékeli ezáltal.”

Bodó Imre

Bárth János laudációja*

Bárth János néprajzkutató, a Bács-Kiskun megyei múzeumi szervezet nyugalmazott igazgatója, a Szegedi Tudományegyetem címzetes egyetemi docense tudományos eszmélkedésétől kapcsolódik szülőföldjéhez és annak tágabb környezetéhez, a Duna–Tisza köze középső részéhez és déli feléhez. Ez az erős kötődés sosem zavarta abban, hogy kutatói látókörének tematikája, valamint földrajzi tájékozódása folytonosan szélesedjen, módszertana gazdagodjék. Tudósi szemléletének összetettségét meghatározóan jellemzi, hogy jóllehet elsősorban néprajzosnak vallja magát, de sosem lett hűtlen történész diplomájához sem. Munkásságában a két tudományterület szerencsésen és szervesen kiegészíti egymást. Történeti jártasságát kutatói eszmélkedése óta bőven kamatoztatta néprajzi tanulmányaiban. Számára a levéltárban vagy a családi leveles ládákban őrzött iratok, a kutató terepszemléjének tanulságai és a szóbeli hagyomány egyaránt értékes, egymást kiegészítő források. Így válhatott Bárth János a történeti alaposztású néprajz és a történeti etnográfia magas szintű művelőjévé. A szűkebb haza tudásának kulcsszavai mindenekelőtt a *tanya*, melyhez családlig, ebből fakadóan érzelmileg erősen kötődik, a község, a mezőváros, néprajzi tematikában összefoglalva, a település, annak múltja és napjainkig tartóan élete, majd külön a népi építkezés és lakáskultúra, valamint többek között, mint lényeges közösségi összetartó erő, a vallás. Tanulmányai és könyvei pontosan és jól érzékelteik, hogy kulturálisan és természeti adottságait tekintve, mennyire összetett és változatos a szűkebb hazát jelentő nagytáj.

Bárth János kutatói és emberi nyitottságából következett életének fontos fordulata, Erdély, a nagytájon belül különösen a Székelyföld iránti figyelem kialakulása, ami munkásságának pontosan olyan súlyú, lényeges eleme lett, mint az Alföld-kutatás. Érdeklődésének kezdete még az 1980-as évekre, a romániai magyarok tudományos vizsgálata kemény korlátozásának idejére esett. 1990 után azonnal fölismerete és ki is használta a megnyíló lehetőségeket. Bárth János tisztában volt és van két nagy fontosságú tényezővel. Az egyik, hogy a kutatás szabadságával élő erdélyi magyar szakemberek nem tudják saját erőből törleszteni a tudományos vizsgálatok sok évtized alatt fölhalmozódott adósságait. Másodsorban, hogy az erdélyi néprajzi eredmények mennyire szükségesek ahhoz, hogy a magyar kultúra európai beilleszkedését, közelebbről délkelet-európai kapcsolatrendszerét ismerjük és megértsük. Tudományos vizsgálódásának kulcsszavai nagyobb részben az előbbiek közül kerültek ki és újabbak is adódtak: havasi szállás, irtványok, székely közbirtokosság, közösség, templom jobbagya, a megye (római katolikus egyházközség). Legutóbb 2015-ben a kelet-háromszéki, havasalji Ozsdola község XVIII–XIX. századi életmódjáról és faluközösségéről írt kötete hagyta el a nyomdát. Ezzel együtt alig másfél évtized alatt tizennégy önálló kiadványként megjelent erdélyi témájú kötetnek a szerzője, amihez még két általa szerkesztett tanulmánygyűjtemény járul. Itt utalok rá, hogy erdélyi kutatásai jelentékenyen segítették Bárth Jánost, hogy a nagytáji és lokális vizsgálatok mellett olyan még nagyobb léptékű tanulmányokat írjon, mint a *Magyar néprajz* c. kézikönyv településről szóló, önálló könyvterjedelmű fejezete.

Újra és újra elhangozhatna, hogy még nem szóltam egyik vagy másik jellemző munkaterületéről, ám egy laudáció adott időbeli és terjedelmi keretei miatt el kell tekintenem Bárth János igen gazdag munkássága minden fontos elemének méltatásától. Egyről azonban mégsem feledkezhetem el, a tudomány-szervezésről, benne a muzeológiáról, a múzeumvezetésről, a kollektív néprajzi kutatások megszervezőjéről és irányítójáról. Bárth friss egyetemi diploma birtokában a korabeli Magyarország legfiatalabb múzeumigazgatójaként a kalocsai Viski Károly Múzeum megszervezésével kezdte pályáját. Az idei nyár végétől immár nyugdíjasként a kalocsai római katolikus érseki múzeum létrehozásán dolgozik. Egy eredményekben bővülködő életmű ritkán előforduló jutalma ez a személyre szóló fölkérés. Ebben a feladatban értékes tudományos tapasztalatokra támaszkodó, új eredmények távlatos ígérete rejlik. Kívánunk jó egészséget, munkabírást, kellő leleményt elképzelései valóra válásához!

A Bethlen Gábor Alapítvány kuratóriumának döntéseként Bárth János méltán részesül a *Márton Áron-émlékérem* díjban.

Kósa László

* Elhangzott a Bethlen Gábor Alapítvány díjátadó ünnepségén 2016. november 18-án a pesti Vármegyeháza dísztermében.

Fekete István-szobrot avattak Mosonmagyaróváron

2016. november 10-én, délben a mosonmagyaróvári Várhídon avatták fel Trischler Ferenc pécsi szobrászművész Fekete István író, volt óvári gazdászról készített szobrát. Fazekas Imre, az Óvári Gazdászok Szövetségének elnöke köszöntőjében kiemelte, hogy a szobor felállításával a híd új szimbolikus értelemmel töltődött fel. Majd dr. Árvay István polgármester kapott szót, aki beszédében a várost és az egyetemet összekötő kapocsnak nevezte a hidat. Dr. Nagy István minisztériumi államtitkár ünnepi beszédében méltatta a nagy magyar író életútját, kiemelve óvári gazdász éveit: *„Kevésbé ismert, hogy Jókai Mór mellett a legolvasottabb magyar író Fekete István. Könyveit tízmillió példányban adták ki magyar nyelven, és számos idegen nyelvre is lefordították. Azt még kevesebben tudják, hogy a Tüskevár és a számos közkezdvelt állattörténet szerzője milyen sokoldalú ember volt. Ez nem véletlen, hiszen a II. világháború után nem tartozott a kurzust kiszolgáló, ünneplélt írók közé. Az írásaiból érződő hazaszeretet és istenhűt miatt, ha csak tehették, még a lexikonokból is kihagyták, és megpróbálták ifjúsági íróvá degradálni. Az olvasók azonban nem hagyták cserben, sorai mögött felismerték az erkölcsi tartást, a meg nem alkuvó, mélyen érző embert”* – mondta.

Dr. Földesi Péter rektor és dr. Vér András intézményigazgató személyes olvasmányél-ményeiken keresztül emlékeztek meg az író példaértékű munkásságáról. Vér András a következőket mondta: *„Első találkozásom Fekete István világával még óvodás koromban történt meg, amikor szülőfalum ódon kis mozijában társaimmal együtt megnézhattük a Vukot. Természetesen akkor még nem gondoltam, hogy én is annak az ősi alma maternek leszek majd a diákja, ahol Fekete István is megszerezte mezőgazdász képzését. Már évek óta terveztük, hogy Fekete István írónak állítunk egy szobrot. Egy olyan szobrot, mely méltó emléket állít a híres óvári gazdásznak, írónak a városban. Remek alkalom erre 2016, hiszen írónk 90 éve, hogy átvette a Bánvárház Sándor igazgató és Világhy Károly professzor úr által aláírt gazdász oklevelét.”*

Fekete István szobra a Várhídon, mellette Szollár András (balról) és Bodó Imre

Remek alkalom erre 2016, hiszen írónk 90 éve, hogy átvette a Bánvárház Sándor igazgató és Világhy Károly professzor úr által aláírt gazdász oklevelét.”

A szobor leleplezését követően Bodó Zoltán plébános áldotta meg az alkotást, a résztvevők, így a dombóvári Fekete István Kulturális Egyesület nevében Szollár András elnökségi tag és Bodó Imre elnök helyezték el a megemlékezés koszorúit a szobor talapzatánál.

Bodó Imre

In memoriam

Dr. Krupa András

(Csanádalberti, 1934–Békéscsaba, 2015)

Krupa András, a kutató és az ember

A Magyarországi Szlovákok Kutatóintézete 2014 októberében a 80. születésnapját ünneplő Krupa András tiszteletére tudományos konferenciát rendezett Békéscsabán. Mire a jubileumi konferencia tanulmányai megjelentek, melyek többek között Krupa András jelentős néprajzi és figyelemre méltó tudományszervező és tudománynépszerűsítő tevékenységét méltatták, Krupa Andrást 2015 nyarán rövid, de súlyos betegség után eltemették. (A konferencia anyaga szlovák nyelven jelent meg: *Duchovná a sociálna kultúra menšín v majoritnom prostredí – A kisebbségek szellemi és társadalmi kultúrája többségi környezetben.*) A konferencián maga Krupa

András is előadott, mégpedig a rá jellemző, összehasonlító módszerrel bemutatott témáról, *Vanyarc (Nógrád megye) szokásairól és hiedelmeiről két generáció tükrében.*

E folyóirat hasábjain elsősorban Krupa András tudományszervezői és tudományos népszerűsítő tevékenységét szeretném méltatni, és mint sok évtizedes kollégája, emlékezni rá, s azokra a szellemi áramlatokra, környezeti hatásokra, amelyek Krupa Andrást a magyarországi szlovákok hagyományos kultúrájának a kutatására ösztönözték. Krupa András több éven át volt a Békés Megyei Karácsonyi János Honismereti Társaság tiszteletbeli elnöke, a megyei honismereti mozgalom megszervezője, a magyarországi szlovákok honismereti mozgalmanak elindítója, a *Honismeret* folyóirat aktív szerzője.

Az emlékezést személyes élménnyel kezdeném. Valamikor 1975 őszén, Békéscsabán, az első Nemzetközi Néprajzi Nemzetiségtudományi Konferencia idején Krupa András néhány szlovákiai és hazai néprajzost hívott meg irodájába, a TIT megyei székházába, ahol akkor a megyei titkári tiszttel töltötte be. Ebben a nem nagyméretű szobában teljes mértékben visszatükröződött lakójának nemcsak szervező, hanem kutatói tevékenysége is: cédulahalmaz Békés megye nemzetiségeiről; nemzetiségekről szóló irodalom a polcokon, néprajzi szakirodalom Szlovákiából, Romániából, de még Németországból is. Ez az épület, iroda lett és volt a tanúja Krupa András első tudományos könyvei megalkotásának, hiszen itt születtek első monográfiái a Békés megyei szlovákok szokásairól, többek között a 220 oldalas *Jeles napok a Békéscsabán és környékén élő szlovákoknál* (1971) és az 1974-ben 387 oldalon megjelent *Hiedelmek–varázslatok–boszorkányok*, melyek egyúttal a szlovák–magyar interetnikus kapcsolatok bemutatásával, új módszerrel közelítettek egy kisebbségi kultúra feltáráshoz.

Krupa András könyvtára, majd az otthonában is megismert könyvek arról vallanak, hogy ismerte a kor áramlatait, érdeklődést a nemzetiségek iránt az 1960-as, 1970-es években. Így volt ez a magyarországi néprajzi és történetész körökben is: pl. a Magyar Néprajzi Társaság az 1960-as évek elején szervezte meg vándorgyűlését a hazai nemzetiségek kultúrájáról, s ekkor jelentek meg Puskás Julianna amerikai magyarokról szóló írásai, könyvei. Hasonlóképpen amerikai szlovákok iránt is érdeklődtek szlovák történészek, s ekkor jelent meg – 1967 – az első összefoglaló jellegű könyv Ján Sirácky történész tollából a magyarországi szlovák nyelvterületek kialakulásáról (*Stáhovanie Slovákov na Dolnú zem – Szlovákok vándorlása Dél-Alföldre*). Ezekben az évtizedekben, a nyugati országokban, pl. Svájcban és Franciaországban jelentek meg az első szociológiai munkák a nemzetiségekről, melyeket elsősorban Gáll Ernő erdélyi magyar kutató révén ismerhettünk meg (vö. *Gáll Ernő: Nemzetiség, erkölcs, értelmiség*. Bp., 1978).

Az 1960-as években nemcsak a tudományban, hanem a magyarországi kulturális és művelődési életben is arra törekedtek, hogy intézményi keretek között is helyet kapjon a nemzetiségi kultúra: Így többek között a békéscsabai Munkácsy Mihály Múzeum a Békés megyei nemzetiségek, elsősorban a románok és a szlovákok hagyományos kultúrájának gyűjtő és bemutató helye lett. A TIT-en belül megkezdték a kétnyelvű tudományos ismeretterjesztést a hazai nemzetiségek között. Az egyes megyei TIT programokat összehasonlítva tartalmilag egyik leggazdagabb szlovák–magyar és román–magyar nyelv-

vü településekre bontott programmal éppen Békés megyében találkozhattunk. A program összeállítója és kivitelezője Krupa András volt, aki több kiadványban, cikkben is foglalkozott a tudomány népszerűsítésével (pl. *Az ismeretterjesztés formái Békés megyében* 1964, *Néprajz és közművelődés*, 1974); e témában a magyar és hazai szlovák napilapokban, folyóiratokban is publikált.

Krupa András az 1960-as években megjelent megyei kulturális és tudományos folyóirat, a *Békési Élet* alapító tagja, egyik szerkesztője, majd főszerkesztője lett (1966–1990). E funkcióban jó iskola volt számára, hogy 1960–1965 között a *Tiszatáj* szerkesztőbizottsági tagja volt. A *Békési Élet* tanulmányokat közölt a Békés megyei értelmiségről, a magyar kultúráról; emellett azonban írt a nemzetiségi értelmiség irodalmi és művészeti tevékenységéről, alkotásairól. A *Békési Élet* ily módon jellegzetes és egyedülálló folyóiratot képviselt a megyei folyóiratok között. Krupa András a *Békési Élet* szerkesztése mellett aktív szerzője volt a szintén Békéscsabán megjelent irodalmi folyóiratnak, az *Aurórának*, de a hazai szlovák hetilapnak, helyi kiadványoknak és kalendáriumoknak is.

Lapozgatva a *Békési Élet* repertóriumában, tartalma felidézi Csaplovics Jánosnak (Ján Čaplovič) a magyarországi és a szlovák néprajz alapítójának szavait „*Magyarország Európa kicsinyben*”, áttéve „*Békés megye Európa kicsinyben*”, hiszen e lapokon feltárul előttünk a megye gazdag nemzetiségi kultúrája, annak múltja és jelene. Csak sajnálni tudjuk, hogy e folyóirat megszűnt. Krupa András elsők között fordult a békési közvéleményhez e folyóirat felújítása érdekében, de próbálkozása sikertelen maradt.

Krupa András az 1970-es évek elején mint kutató, és mint tudományos szervező és népszerűsítő átlépte Békés megye határait. Így többek között támogatta a Magyar Néprajzi Társaság Nemzetiségi Szakosztályának létrejöttét, alapító és hosszú éveken át elnöke a *Magyarországi Szlovákok Szövetsége* Honismereti és Néprajzi Szekciójának. Létrejöttkor Krupa András a szekció vezetésébe jeles magyar folkloristákat, néprajzozokat hívott meg; tagja volt pl. Borsai Ilona népzenekutató, aki tevékenyen részt vett az első magyarországi szlovák népdalkötet kiadásában, amely 1955-ben *lyletel' vták* (Fölszállott a madár) címen jelent meg.

E honismereti és néprajzi tevékenységen belül kezdte el Krupa András még az 1970-es években a magyarországi szlovák falvakban évenként és nyaranként a néprajzi táborok szervezését, s melyeknek évtizedeken keresztül szakmai vezetője is volt. Napjainkban e kollektív gyűjtések szintén intézményszerűsültek, s a tudomány és a „kutatót”, feltárandó közösség, szerves és példás együttműködéssé váltak.

1975-ben Balassa Iván és Ortutay Gyula kezdeményezésére a Magyar Néprajzi Társaság Krupa András bízta meg a Békéscsabai Nemzetközi Néprajzi Konferenciák szervezésével, melyek több mint húsz éven keresztül a nemzetiségi kultúrák, az interetnicitás példás fórumaiként működtek. Az első konferencián született meg a Magyarországon élő nemzetiségek mind a mai napig megjelenő anyanyelvi kötetének az ötlete: *A magyarországi nemzetiségek néprajza* címen, melynek szlovák kötetét, *Národopis Slovákov v Maďarsku* éveken keresztül Krupa András szerkesztette.

Krupa András 1991-től a Békéscsabán létrehozott Szlovák Kutatóintézet tudományos főmunkatársa lett. Ebben az évtizedben láttak napvilágot összefoglaló munkái, melyek valamennyi szlovák nyelvsziget, illetve szlovákok lakta települések többségének szokásait, hagyományait mutatták be. E munkák közé tartozik a három kötetben megjelent *Kalendárne obyčaje – Kalendáris szokások* több száz oldalon, s mely a magyar és a szlovákiai szokáskutatás számára is pótolhatatlan forrást jelent. E három kötet Krupa András kutatói erényére is rávilágít: Ortutay Gyula és Gunda Béla nyomán az adatközlő személyiségének fontosságát hangsúlyozza a tradicionális kultúra teremtésében és megőrzésében.

A Szlovák Kutatóintézetben belül első nagyszabású kollektív munkája az 1996-ban két nyelven, szlovákul és magyarul megjelent *A magyarországi szlovákok népi kultúrájának atlasza*, 400 térképpel, s melynek elkészítésében a szakembereken kívül 30 szlovák szakos pedagógus is részt vett.

Krupa András mint néprajzkutató részt vett a Nemzeti Alaptanterv nemzetiségi kultúrákra vonatkozó részeinek elkészítésében, melyek alapján íródtak meg a szlovák nemzetiségi iskolák honismereti tankönyvei.

Amikor a 80 éves Krupa András köszöntöttük, még sok-sok termékeny évet, további vitalitást kívántunk neki. Másképpen alakult azonban a sorsa. Néhány hónap elteltével örökre búcsút kellett vennünk tőle. Halálával nagy veszteség érte a magyarországi, a szlovákiai és magyarországi szlovák néprajztudományt és a honismereti mozgalmat, a tudományos népszerűsítést. Csak azzal vigasztalódhattunk, hogy egy teljes, befejezettnek tekinthető, sok-sok publikációban megörökített munkásságot hagyott ránk örökül, melyekkel tovább él munkatársai körében, s remélve, hogy az eljövendő generációkban is.

Gyivicsán Anna

Krupa András és a honismereti mozgalom

2015. július 15-én – szerdán – nagy megdöbbenéssel hallgattam a telefont. Katika, dr. Krupa András felesége sírással küszködve közölte velem, hogy a tegnapi nappal, augusztus 14-én meghalt a férje, a mi Megyei Honismereti Baráti Körünk örökös tiszteletbeli elnöke.

Az első percekben szóhoz sem jutottam. Visszapergett előttem az alig egy hónapja való találkozásunk. Bandi bácsi akkor ment be a kórházba ellenőrzésre, még véletlenül sem gondoltam, hogy ez lesz az utolsó személyes emlékem róla. Őt az egyesületünkben, majd a baráti körben is egy vidám, örökmozgó, ötletekkel teli, soha meg nem öregedő, másoknak szívesen segítő embernek ismertük meg. Hogy ő egy hónap alatt megadja magát a betegségnek?! Hihetetlennek tűnt mindenki számára.

1994 tavaszán jött el a Karácsonyi János Honismereti Egyesület egyik megyei ülésére, mondta, „*Itt vagyok*”, mi meg kifejezetten örültünk, hogy közénk jött. Az ő nevét mindenki ismerte a megyében, akár a tudományos, akár a kulturális területen dolgozott. Szlovák származása miatt kétkultúrájú embernek tartotta magát, aki épp olyan otthonosan mozog szlovák területen, mint a magyaron. A TIT megyei titkára volt, s meggyeszte szervezte a jobbnál jobb, magas szintű előadásokat, de mindennek a csúcsa a Nemzetiségi Néprajzi Konferenciák sora volt. Ehhez járult hozzá a tudományos munkássága, amelyben a magyarországi szlovákok népszokásait, népi hiedelemrendszerüket, de hasonlóképpen gyűjtötte a Békés megyei magyarok hiedelemmondáit, igaz történeteit és folklórljukat, s kutatta az interetnikus kapcsolatok sajátosságait is, ami egyben honismeret is a javából. Főleg itt Békésben, az ötnemzetiségű megyében.

Ezért is választottuk meg a következő alkalommal elnökünknek, mivel előző elnökünk lemondásával felszabadult az a hely. Tudományos munkássága pedig alap volt arra, hogy felterjesszük *Bél Mátyás-emlékéremre*, amit meg is kapott 2001-ben a Honismereti Szövetségtől.

Bandi bácsi a céltudatos, okos, minden részletre kiterjedő „tudóssága” mellett megmaradt közvetlen, érdeklődő, melegszívű embernek. Ez a kisugárzása feltöltődést adott nekünk, az egyesületi tagoknak. Energiája kifogyhatatlannak tűnt. Amit elkezdett, addig nem nyugodott, míg végre nem hajtotta. Lett légyen az szervezés, vagy tudományos kutatás. Kérdései mindig őszinte kíváncsiságból, vagy segítő szándékból fakadtak. Ha valaki valamilyen feladatot elvállalt, nem felejtette el, rákérdezett, hogy áll vele? Ez is ösztönzőleg hatott. A fiatalok, vagy gyermekek vetélkedőinél zsűritagként is mindig a segítő szándékot tapasztalhattuk nála, soha nem a fennkölt okoskodást. Tanácsaival, cinkos kacsintásával ösztökélte a fiatal próbálkozót. Az egyesület működéséhez is volt mindig valamilyen építő jellegű ötlete, bátorító szava. Miután hosszas megbeszélések után 2014-ben úgy döntöttünk, hogy mégis átalakulunk baráti körre, szívügyének tekintette a megfelelő alapszabály létrejöttét. Képes volt még este otthonról is fölhívni, hogy melyik szóval lehetne még egyértelműbbé tenni egy gondolatot. Oszlopa volt az egyesületünknek.

Energiái 2015 nyarán azonban kimerültek. Nem látjuk többé széles mosolyát, nem halljuk többé okos tanácsait. Örökös tiszteletbeli elnökünk emlékét szeretettel őrizzük.

Fabulya Lászlóné

Csoóri Sándor (1930–2016)

A sors kezét látom abban, hogy a *Zámoly Hirei* 2016. szeptemberi számának címloldalán Csoóri Sándor: *Ünnep a hegyen* című versét olvashattuk:

*Ott jártam a pincék közt újra,
a kádak must-szagában.
Szeptember sárgába öltözött leveleit
tangóztatta a fákon a szél.
Eszembe jutott, hogy végre
megünnepelhetném én is az életemet
seregélyek és darazsak bandájában
fönt a hegyen.*

Amikor kézbe vehettük a szülőfalu újságát, tudtuk, hogy Csoóri Sándor Kossuth-díjas költő, író, *A Nemzet Művésze* többé már nem ünnepelhet: 2016. szeptember 12-én, életének 87. évében elhunyt. Most már nekünk kell ünnepelni Őt, nekünk zámolyiaknak, Fejér megyeieknek, a Kárpát-medence és a világ magyarságának, hogy a gondviselés akaratából, közülünk indulva reményt adhatott az 1945 után kutyaszorítóba került magyar népünknek, nemzetünk szellemi vezetőjévé válhatott.

Számára a szülőfalu, Zámoly életre szóló élményt jelentett. A vele készült interjúban említette: Páparól vagy Pestről hazaérkezvén, először mindig hátrament Új utcai kertjükbe, ahonnan jól látszik mindkét templomtorony, ezzel a látvánnyal érezte magát otthon. Családjához, szüleihez, nővéréhez való ragaszkodását versei is bizonyítják. A tágabb közösség, a vidéki emberek gondjairól is a zámolyi toronyból tudósított. Gyakran láthattuk itthon augusztusban a Szent Lőrinc-napi búcsúkor, farsangi lakodalmak alkalmával, de később is, amikor már magas tisztségeket töltött be: az általa alapított *Hitel* folyóirat főszerkesztője, a Magyarok Világszövetségének elnöke, a Duna Televízió létrehozásának kezdeményezője volt. Negyedszázada, 1991-ben örömmel üdvözölte a *Zámoly Hírei* elindulását: „*Ami pedig a gondolatok megformálását illeti, azaz a stílust, remélhetőleg nagy gondot nem okozhat. Hogy miért nem? Azért mert Magyarország melyik falujában esik annyi író egy négyzetkilométerre, mint Zámolyon? Egyikben sem. Ez pedig arra utal, hogy a nyelv és a képzelet, amely a stílust szüli, valahonnan csak táplálkozott. Csanádi Imre és jómagam is, hálával gondolunk szüleinkre, rokonainkra, minden volt zámolyi elődünkre, akik anyanyelvünk gazdagságát hagyták ránk örökül.*”

Zámoly 950. születésnapján a falugyűlésen Csoóri Sándor tartotta az ünnepi előadást. Ebből az alkalmából jelent meg a *Zámoly története és néprajza* című könyv, amelynek bevezetőjét Ő írta. Itt említette, Zámoly múltját mindeztideig csak az élő legendákból ismerte, a könyv segítségével már: „*sokkal öntudatosabban járok föl-alá Zámoly többszáz éves emlékezetében a Császártótól a Tüskésérig, a kihalt folyók medrében föl a forrásokig, ahol egy öreg béka zárja el a fölbugyogó víz útját*”. A szülőfaluját megbecsülő, az ősszmagyarság elismerését, szeretetét élvező költő méltán nyerte el a *Zámoly Község Díszpolgára* címet.

Csoóri Sándor és osztálytársai a költő 70. születésnapján a zámolyi Teleházban (Lukács László felvétele, 2000)

Hetvenedik születésnapját a zámolyi Teleházban ünnepelte osztálytársaival együtt. Örülök, hogy jelen lehettem körükben, megfigyelhettem: a nótázást a *Kimegyek a doberdói harctérre* kezdetű katonadallal kezdték. Apáik valóban harcoltak az első világháború frontjain, fiaik tőlük tanulták a dalt. Népes zámolyi küldöttséggel ünnepeltük Csoóri Sándor 80. születésnapját Budapesten, a Magyar Tudományos Akadémia dísztermében. Az ünnepi köszöntők sorára később így emlékezett: „*Ebben a csodálatos épületben, 2010-ben, úgy emlegették az elmúlt 80 esztendőmet, hogy teljesen összezavarodtam. Mire*

ébredtem rá azon a napon? Arra, hogy az elmúlt nyolc évtized alatt nem a lendületes és szikrázó élet forgatagában éltem, hanem a dac, az ellenállás, az elkeseredés ponyvasátorában, ahol többnyire csak az elégiák vettek körül, nem a küzdelem férfiasága. Azért segitettem mindenkinek, hogy magamon segíthessek.”

Örökké emlékezetes marad számomra 2010-ben a Zámolyi Falunapok keretében a Teleházban rendezett irodalmi-közéleti est, ahol Csoóri Sándorral együtt szerepeltünk: a költészetéről, Udvardy Cserna János zámolyi születésű, XIX. századi népdalgyűjtőről, majd találkozásunkról beszélgettünk, amikor Ő 1981-ben Bécsben átvette a *Herder-díjat*, s az ünnepségre Herder-ösztöndíjasként én is meghívást kaptam. Két évvel később ismét Zámolyra vártuk Csoóri Sándort, ahol Bakonyi István irodalomtörténész kérdezte volna. Betegsége miatt nem érkezett meg, az Őt váró, szépszámú közönség előtt Bakonyi Istvánnal ketten beszélgettünk róla.

Földink, Csoóri Sándor! A rendszerváltás előtti időszakban verseidet, prózai írásaidat, társadalmi-politikai szerepléseidet hatalmas érdeklődés kísérte. Új könyved megjelenése ünnep volt a magyar értelmiség számára itthon és külföldön is. Haláloddal sem szakadhat meg ünneplésed: gyermekeink, unokáink Németh Lászlóval, Illyés Gyulával, Nagy Lászlóval egy sorban fognak tanulni életedről, munkáidról. Könyvtárainkban, de a világhálón is műveid várják a jelen és a jövő olvasóit. Szülőfaludban máris felmerült, hogy szobor őrizze alakodat, szülőházadban kortárs irodalmi alkotóház működjön.

Lukács László

Ladányi András, a honismertető bányász

Nagy valószínűséggel a sors is bányásznak rendelte, hiszen a nyírségi felszíni homokos Borbányából az eocén-mély Tatabányaiba került szakiskolát végzett mélyművelő vajúrnak. Ez a Borbánya némi magyarázatra szorul. Ez annál is könnyebb, mert a szülőhelyéről szociográfiai riportkönyveket is írt *A homokdombok napszámosságai* (2001) és *A negyedik kapu* címmel (1997). Ebből tudható, hogy a Nyíregyháza melletti Borbányának a Kálói útról nyíló utcáit kapuknak nevezték – ő a Negyedik Kapuban született a második világháború befejezésének évében. Akkor annak a településnek Orosi szőlő volt a neve. A szülőháza nádtetős borház volt.

A Negyedik Kapuról írta Katona Béla irodalomtörténész: *„De nem csak Proust és Krúdy múltidézéséhez kötődik Ladányi András könyve, hanem irodalmunk egy sokkal közelebbi vonulatához is, mindezek előtt a népi írói mozgalom szociográfiai műfajához: Illyés Gyula, Erdei Ferenc, Féja Géza, Veres Péter, Kovács Imre, Szabó Zoltán, az újabbak közül pedig Sütő András, Duba Gyula, Csák Gyula és Csoóri Sándor műveihez. Ahogy az elődök írásai, az ő Borbánya-könyve sem hétvégi kirándulásokból született, hanem egész életének minden tapasztalata sűrűsödik benne. Minden szavát egész élményvilága hitelesíti. Ezzel a könyvvel Borbánya is felkerült hazánk irodalmi térképére.”*

Ladányi András
bányász egyenruhában

Maga a könyv szerzője mondta: *„Aztán a 2001-ben megjelent, A homokdombok napszámosságai című könyvemben kibővítettem a látókört Borbánya többi kapujára és a körülölelő településekre: Ó-Kistelekiszőlőre, Nyírjes-tanyára, Nagyszállásra és Százkútra is. Készítettem egy útikönyvet is Utazás tirpákföldön címmel. Lovas kocsival és autóval jártam be a tanyavilágot, köztük Mandabokorban is. Ezzel megbecsüléssikként tartoztam a hajdanán ide származott tótoknak, vagyis a tirpákoknak.”*

A vajúriskolát követően Ladányi András 15 év után a tatabányai Népháznak nevezett kultúrpalota magasába emelkedett a föld eocén mélyéből. Közben levelező tagozaton érettségizett és elvégezte az egri Ho Si Minh tanárképző főiskola népművelő-pedagógia szakát. Így aztán a jövésztőcsákánnyal másfél évtizedig végzett mélyművelés helyett a fejek magasművelésébe kezdett. Nem sokáig, mert a Bányai Dolgo-

zők Szakszervezete szemet vetett rá, tehát hamarosan a budapesti bányászközpont munkatársává szakosodott. Amikor aztán Léderer Andor – a *Bányamunkás* jeles főszerkesztője – nyugállományba vonult, a borbányai-tatabányai vajújár-népművelő átvette a *Bányamunkás* szakszervezeti újság szerkesztését.

Innentől kezdődik bányászpajtási-munkatársi együttműködésünk. Akkor a 6 zalai kőolaj- és földgázipari, a geofizikai-fűrészi, a kőolaj- és földgáztermelő, a nyersolajat földolgozó, a gép-gyártó, a gáz-szolgáltató vállalat és tudományos kutatólaboratórium által közösen fönntartott, kéthetente megjelenő lapját szerkesztettem, alapítóként 1966 januárjától 1991 decemberéig. A főszerkesztők jóvoltából a bányász szakszervezeti lap külső munkatársa is lettem. Ladányi András a *Bányamunkást* szerkesztette, jómagam az *Olajmunkást*. Évtizedek alatt ez igazi – szerkesztői-bányászpajtási – barátsággá alakult, hiszen rendszeresen megjelentek tudósítások az kőolaj- és földgázbányászatról a *Bányamunkás*ban is. Az pedig még közelebb hozott minket, hogy éppen 1984-ben jelent meg a derék bányászvezetőről, Havrán Istvánról és az akkori korról írott *Bányász a történelemben* című könyve, amikor ugyancsak 1984-ben szerzője lehettem a Kőrmendről elkészített várostörténeti képeskönyvemnek. Vagyis: helytörténészekké is váltunk.

Ezért vállalkoztam ennek az ismertetőnek a megírására, már csak műfajazonosságból is. Ő, aztán kedves felesége, a tanár Sütő Tünde asszony szülőföldje – a Balaton-felvidék –, Monostorapáti, Kapolcs, Zalahaláp és környékének szociológiai-szociográfiai pontosságú megőrkítője lett. A *Kilátás a tanúhegyről*, a *Zalahalápi sorsok* című könyvében emberek tucatjaival beszélgetett el a régmúltról, az egykor volt falulakókról, de a legmaibb napokról is. A kötetek rangját jelzi, hogy 2010. január 30-án nem akárki ajánlotta a falu népe figyelmébe, mint Fázsy Anikó neves irodalmár, a *Nagyvilág* főszerkesztője. Sőt, Zalahalápról 2009-ben, Kékcseről pedig 2014-ben adott közre saját fényképezésű-szerkesztésű, A/4 nagyságú színes fotóalbumot. A halápiában írta a kiadó Szcencz Lajosné polgármester *Hogy megfürdessük lelkünket a szépségben* című kísérő-esszéjében: „Ladányi András fotóin a természet rikoltozza szerte a hangos életörömet.”

A Balaton-felvidék Ladányi András szociográfiai-honismereti aranybányája lett. Kutatásai, falujárásai eredménye *Monostorapáti, a völgy kapuja* (2004), *Kapolcshoz hű maradni* (2005), *Falvak a művészetek völgyében* (2006) című könyve. Közreadta a *Kapolcsi vízimalmok* című könyvét (2010) Kapolcs 12 vízimalmáról. Elkészült, de még nem jelent meg a *Vízimalmok nyomában* című könyve Monostorapáti 6 vízimalmáról.

Ladányi András ma sem hagyja cserben bányászpajtásait. Nem csak a halápi kőbányászokkal szorított kezet, de például 2004-ben egykori munkahelyét – amely önvallomása szerint gerincet, tartást, melós-eszmélést adott neki – is megidézte *Tatabányai eocén-bányászok* címmel. Bő tíz évvel később, 2014-ben a bányákban megrokkantakra az érzéketlen kormányok által rákényszerített sanyarú sorsot tárta a nagy nyilvánosság elé *Rokkantprés* című könyvében.

Immáron kisebb könyvtárra – a szám szerinti 35-re – gyarapodott ipar- és helytörténeti könyvek jellemzően alkotókedvét, lelkesedését, szorgalmát és tehetségét. Amely Borbányától Tatabányán át napjainkig és – remélem – még sokáig tart.

E sorok írásakor már megszerkesztett, vagyis nyomdába kívánkozott legújabb könyve – 2017. április 7-én jelenik meg Tatabányán – bányászéletsorsokat tár az olvasók elé *Bányász vagyok...* címmel. A három pont azt jelzi, hogy a folytatás az öntudatos „ki több nálam?” folytatás előzménye. Az életsorsok természetesen egyszersmind személyhez kötött helytörténetek is.

Tudni kell, hogy élete meghatározó részévé vált Váci Mihály költő. Erről így beszélt a nemrég 70 éves elmúlt Ladányi András: „Az Ó-Kistelki szőlőben született, én a szomszédos Borbányán, csak ő 20 évvel korábban. Verseiben a szülőföld szeretete fogott meg. Ugyanazon élményekből táplálkoztam én is. Eddig 4 könyvet írtam róla. Megalakítottuk 2004-ben a Váci Mihály Kör, aminek a titkára lettem. A költő az életművében kiállt az alullévőkért, az elesettekért, a szegényekért, ez ad igazi időszűrősséget ma is az életművének, amelynek szellemiségét a magaménak vallom.”

Az említett 4 könyvből a 2001-ben megjelent *Élj tiszta tüzeidben* című irodalmi szociográfiaért Ladányi Andrást az MSZOSZ irodalmi díjban részesítette, amelyet a más műfajú díjjal vele együtt vett át Jancsó Miklós filmrendező és Balázs Árpád zeneszerző. Nem mellékesen megjegyzendő, hogy az akkor SZOT-díjként nevezett elismerést Váci Mihály is megkapta 1960-ban. Ladányi András méltán büszke rá, hogy a tokaji írótaborban *Váci Mihály-díjat* nyújtottak át neki, Nyíregyháza pedig *Váci Mihály-émlékéremmel* tüntette ki.

Ferencz Győző